

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Lisa Vilander

Gärningsbeskrivningar vid åtal för medgärningsmannaskap

- En analys utifrån rätten till en rättvis rättegång enligt Europakonventionen

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Christoffer Wong

Termin för examen: HT13

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte, frågeställning och teori	6
1.3 Material, metod och disposition	7
1.4 Avgränsingar	10
2 OM MEDGÄRNINGSMANNASKAP	11
2.1 Allmänt om medverkansläran	11
2.1.1 Gärningsmannaskap	12
2.1.2 Medverkan i övrigt	13
2.2 Vad innebär medgärningsmannaskapet?	14
2.3 Medgärningsmannaskapet i praxis	16
2.3.1 RH 1991:51 - Lindomefallet	17
2.3.1.1 Referat	17
2.3.1.2 Kommentar	18
2.3.2 NJA 1992 s. 474 - Stolsfallet	19
2.3.2.1 Referat	19
2.3.2.2 Kommentar	20
2.3.3 Göta Hovrätts dom 2001-10-22, B 915-01, Törebodamordet	20
2.3.3.1 Referat	20
2.3.3.2 Kommentar	21
2.3.4 NJA 2006 s. 535 - Akallarånet	22
2.3.4.1 Referat	22
2.3.4.2 Kommentar	23
2.4 Avslutande kommentarer	24
3 GÄRNINGSBESKRIVNINGEN I SVENSK RÄTT	26
3.1 Gärningsbeskrivningens funktion	26
3.2 Krav på gärningsbeskrivningen	27
3.3 Avslutande kommentarer	32

4	RÄTTEN TILL EN RÄTTVIS RÄTTEGÅNG ENLIGT EKMR	
	ART. 6	34
4.1	Allmänt om Europakonventionen och dess ställning i svensk rätt	34
4.2	EKMR art. 6 – Rätten till en rättvis rättegång	35
4.3	Underrättelse om anklagelse och möjlighet att förbereda sitt försvar	37
4.3.1	Allmänt	37
4.3.2	Pelissier och Sassi mot Frankrike	37
4.3.3	Mattoccia mot Italien	38
4.3.4	Dallos mot Ungern	39
4.4	Avslutande kommentarer	40
5	GÄRNINGSBESKRIVNINGEN VID ÅTAL FÖR	
	MEDGÄRNINGSMANNASKAP	42
5.1	Inledning	42
5.2	Göta Hovrätts dom 2000-06-07, B 158-00, B 180-00 – Malexandermorden	42
5.2.1	Åtalet	42
5.2.2	Tingsrättens bedömning	43
5.2.3	Hovrättens bedömning	43
5.2.4	Kommentar	43
5.3	Svea Hovrätts dom 2000-07-14, B 3225-00 – Syndikalistmordet	44
5.3.1	Åtalet	44
5.3.2	Tingsrättens bedömning	45
5.3.3	Hovrättens bedömning	45
5.3.4	Kommentar	46
5.4	Hovrätten för Västa Sveriges dom 2000-08-29, B 2957-00 – Göteborgsbranden	47
5.4.1	Åtalet	47
5.4.2	Tingsrättens bedömning	48
5.4.3	Hovrättens bedömning	49
5.4.4	Kommentar	50
5.5	NJA 2002 s. 489 – Sambandscentralen	51
5.5.1	Åtalet	51
5.5.2	Tingsrättens beömning	52
5.5.3	Hovrättens bedömning	53
5.5.4	Högsta domstolens bedömning	53
5.5.5	Kommentar	53
5.6	RH 2013:4 – Greenpeacefallet	54

5.6.1	Åtalet	54
5.6.2	Tingsrättens bedömning	55
5.6.3	Hovrättens bedömning	55
5.6.4	Kommentar	56
5.7	NJA 1996 s. 27 – Stureplansmorden	57
5.7.1	Åtalet	57
5.7.2	Tingsrättens bedömning	57
5.7.3	Hovrättens bedömning	58
5.7.4	Högsta Domstolens bedömning	58
5.7.5	Kommentar	58
5.8	Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2012- 12-18, T 2444-12 och B 2453-12 – Outlawsmordet	60
5.8.1	Åtalet	60
5.8.2	Tingsrättens bedömning	61
5.8.3	Hovrättens bedömning	61
5.8.4	Kommentar	62
6	ANALYS OCH SLUTSATSER	63
6.1	Hur utformas gärningsbeskrivningarna vid åtal för medgärningsmannaskap?	63
6.2	Uppfyller gärningsbeskrivningarna de krav som ställs av svensk rätt?	65
6.3	Uppfyller gärningsbeskrivningarna de krav som följer av EKMR?	66
6.4	Hur bör gärningsbeskrivningar istället formuleras?	68
6.5	Vad beror bristen på och hur kan den åtgärdas?	69
6.6	Slutsatser	71
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	72
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	75

Summary

This thesis concerns the procedural aspect of the legal construction of joint perpetratorship. Joint perpetratorship is a part of the legal doctrine of complicity and applies when two or more persons together commit a criminal offence. According to this legal construction they can both be charged and sentenced as perpetrators if they were in agreement about committing the offence. This thesis sets out to analyze the statements of the criminal acts in the indictments, laying the foundations for prosecutions regarding joint perpetratorship and evaluate whether these are in accordance with the right to a fair trial according to the European Convention on Human Rights art. 6.

This specific legal construction, joint perpetratorship, has developed through case law and has come to have a relatively vague field of application. In my opinion there are no really clear rules regarding who can be judged a perpetrator according to this construction, and who cannot. After a review of the Swedish procedural legislation I have also come to the conclusion that the requirements for the statement of the criminal act in the indictment as stated in the national Swedish legislation are not particularly stringent.

One aspect of the right to a fair trial according to the Convention is that the accused should be informed, promptly and in detail, of the accusation against him or her. The accused must also be given the adequate time and facilities to prepare his or her defence. This means that the indictment must provide the accused with enough information about the criminal act as charged, to ensure that he or she can prepare his or her defence.

I have reviewed the statements of the criminal acts as charged, in a number of Swedish cases regarding joint perpetratorship and have discovered that many of these are relatively imprecise and in many cases, do not distinguish between the accused's different actions. This results in the accusations being vague and therefore does not give the accused the proper information for them to prepare their defences. I have therefore come to the conclusion that the indictments do not comply with the Convention. To better fulfil the requirements of the Convention, the statements of the criminal acts in the indictments concerning joint perpetratorship should be drafted in a more detailed manner, which better distinguishes between the accused's different actions. To attain this, clear guidelines for prosecutors should be adopted, and the boundaries and requirements of both joint perpetratorship and the indictments, should be clarified. In my opinion such clarification is best achieved through further legislation regarding both areas of law.

Sammanfattning

Den svenska rätten känner inget kollektivt straffansvar. Något som kan ses som ett avsteg från denna princip är den del av medverkansläran som kallas *medgärningsmannaskap* och då framförallt den variant som brukar kallas *utvidgat medgärningsmannaskap*. Medgärningsmannaskapet innebär att två eller flera personer döms som gärningsmän för att ha begått ett brott, *tillsammans och i samförstånd* eller *gemensamt och i samråd*.

Medgärningsmannaskapet har vuxit fram genom praxis och har genom åren varit föremål för en relativt omfattande kritik. I denna framställning granskas medgärningsmannaskapet ur ett mer processuellt perspektiv. Syftet med uppsatsen är att granska de gärningsbeskrivningar som ligger till grund för åtal för medgärningsmannaskap och se hur dessa förhåller sig till rätten till en rättvis rättegång så som rättigheten kommer till uttryck i Europakonventionens art. 6 och tillhörande praxis.

I uppsatsens andra kapitel redogörs för medgärningsmannaskapet. Detta har som nämnts i stort utvecklats genom praxis och har kommit att få en ganska vidsträckt innebörd med relativt otydliga gränser. I nästföljande kapitel följer en genomgång av de svenska bestämmelser som reglerar vilka krav som ställs på en gärningsbeskrivning. Dessa är mycket kortfattade och uppställer inga särskilt höga krav. I praxis har man dessutom varit relativt generös med tolkningen av dessa. I det fjärde kapitlet behandlas rätten till en rättvis rättegång enligt Europakonventionens art. 6. I denna rättighet finns ett krav på att ett en tilltalad på ett detaljerat sätt ska underrättas om en anklagelse riktad mot denne, samt att få möjlighet att förbereda sitt försvar. I praxis har höga krav ställts på denna underrättelse för att konventionens krav ska anses uppfylla.

För att uppfylla arbetets huvudsakliga syfte har jag därefter gjort en granskning av gärningsbeskrivningar i ett antal rättsfall som på ett eller annat sätt rör medgärningsmannaskap. Vid denna granskning har jag kommit fram till att gärningsbeskrivningar vid åtal för medgärningsmannaskap i många fall utformas på vad som kan kallas gruppnivå. Med detta menar jag att de inte individualiserar eller särskiljer de tilltalades olika handlingar trots att dessa i många fall skiljer sig avsevärt åt. På grund av detta blir gärningsbeskrivningarna otydliga och detaljfattiga. Jag anser att detta påverkar de tilltalades möjligheter att förbereda sitt försvar i negativ riktning och att dessa gärningsbeskrivningar inte kan anses uppfylla de höga krav på underrättelse om en anklagelse som ställs av Europakonventionens art. 6.

Jag menar att gärningsbeskrivningar vid åtal för medgärningsmannaskap istället bör formuleras på ett tydligare sätt som särskiljer de tilltalades olika insatser, för att undvika ett kollektivt straffansvar och uppfylla Europakonventionens krav på en rättvis rättegång. Jag tror att för att åstadkomma en sådan förändring, bör tydliga riktlinjer för åklagare införas samt både medgärningsmannaskapets gränser och kraven på gärningsbeskrivningar stramas upp och tydliggöras, förslagsvis genom lagstiftning.

Förord

Jag skriver nu de sista orden i denna uppsats och avslutar med detta mina juridikstudier i Lund. Det har varit fem fantastiska år och det är med blandade känslor jag nu lämnar juristutbildningen och går vidare till nästa steg.

Jag vill här passa på att tacka de personer som på ett eller annat sätt har haft viktiga roller under de senaste åren.

Först och främst vill jag rikta ett stort tack till min sambo David och till min familj. Tack för att ni hela tiden funnits där och hjälpt och stöttat mig, på alla sätt, när det har behövts. Det har betytt otroligt mycket!

Jag vill också tacka alla mina underbara vänner som hjälpt till när studiemotivationen varit låg och som bidragit till att lysa upp varje pluggdag (och fikapaus) på Juridicum.

Jag vill även passa på att tacka min handledare, Christoffer Wong. Tack för bra och snabb handledning och goda råd under arbetet med denna uppsats.

Lisa Wilander
Halmstad den 7 januari 2014

Förkortningar

a.a.	Anfört arbete
BrB	Brottsbalken (1962:700)
DS	Departementsserien
EKMR	Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (Europakonventionen)
HD	Högsta Domstolen
HovR	Hovrätten
ibid.	Ibidem
JT	<i>Juridisk Tidskrift</i>
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
RH	Rättsfall från Hovrätterna
SL	Strafflagen
SOU	Statens Offentliga Utredningar
SRK	Straffrättskommittén
SvJT	<i>Svensk Juristtidning</i>
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Bakgrund

En av de grundläggande principerna i den nutida svenska straffrätten är att var och en är ansvarig endast för sina egna gärningar. Straffrätten fokuserar på individen och föreskriver inte något kollektivt ansvar.

Något som kan ses som ett visst avsteg från detta individperspektiv är *medverkansläran* och då särskilt den särskilda form, som kallas för *medgärningsmannaskap*, där flera personer kan ställas till ansvar för samma brott. Medgärningsmannaskapet har framförallt utvecklats genom praxis och sedan 1990-talet kan man i denna praxis skönja en mer generös tillämpning av denna form av gärningsmannaskap. Medgärningsmannaskapet som sådant har varit föremål för en livlig debatt och har analyserats ingående.

En kritik beträffande medgärningsmannaskapet som jag stött på i litteraturen gäller hur åklagaren väljer att utforma den gärningsbeskrivning som ligger till grund för åtal. Åsikter om att denna ofta är relativt otydlig, dåligt individualiserad och därmed gränsar till att föreskriva ett kollektivt ansvar, har framkommit.¹

Åklagarens gärningsbeskrivning lägger grunden för en brottsmålsprocess och styr vilket ansvar domstolen har möjlighet att utdöma. Det är alltid upp till åklagaren att ange vilket ansvar som yrkas för var och en av de tilltalade. I och med den kritik som riktats mot medgärningsmannaskapet, där var och ens ansvar är mindre preciserat och gränsar mot vad som kan kallas ett kollektivt straffansvar uppkommer frågan om vilket ansvar åklagaren har att konkretisera och individualisera beträffande var och en av de tilltalades gärningar vid sådana här åtal. Att veta vilket ansvar som åläggs just en är även mycket viktigt för att den åtalade ska kunna förbereda sitt försvar.

Sverige har anslutit sig till, och dessutom genom lag (1994:1 219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, inkorporerat den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna som gällande rätt. Detta innebär att de krav på en rättvis rättegång som konventionens art. 6 uppställer måste uppfyllas.

Både medgärningsmannaskapet och gärningsbeskrivningens utformning är ämnen som har behandlats utförligt i litteraturen. Det verkar dock finnas en tveksamhet kring hur dessa två rättsområden förhåller sig till varandra, det vill säga hur gärningsbeskrivningar vid åtal för medgärningsmannaskap förhåller sig till dels de regler som finns om gärningsbeskrivningen på

¹ Se exempelvis Wennberg, 2002, s. 630, Wennberg, 2002-2003, s. 602 och Lernerstedt, 2009, s. 112.

processrättens område och dels rätten till en rättvis rättegång enligt EKMR . Denna uppsats behandlar förhållandet mellan de tre rättsområdena, det vill säga hur gärningsbeskrivningar vid åtal för medgärningsmannaskap uppfyller de krav som uppställs av EKMR art. 6.

1.2 Syfte, frågeställning och teori

Syftet bakom denna uppsats är att bringa klarhet i ovan nämnda rättsområde, det vill säga vilka krav som ska ställas på åklagarens gärningsbeskrivning vid åtal för medgärningsmannaskap i ljuset av EKMR. Den frågeställning som uppsatsen har för avsikt att besvara är:

Hur bör gärningsbeskrivningen utformas vid åtal för medgärningsmannaskap för att uppfylla de krav på en rättvis rättegång som uppställs av EKMR art. 6?

För att besvara framställningens huvudfrågeställning och uppfylla dess syfte har jag uppställt ett antal underfrågeställningar vilka kommer att ligga till grund för arbetet.

- Vad innebär medgärningsmannaskapet i svensk rätt?
- Vilka krav ställer svensk rätt på utformningen av åklagarens gärningsberättelse?
- Vilka krav på gärningsbeskrivningen innebär rätten till en rättvis rättegång enligt EKMR?
- Hur utformas gärningsbeskrivningarna vid åtal för medgärningsmannaskap?

Det perspektiv jag har valt att tillämpa på min frågeställning är en åklagares perspektiv. Fokus ligger därmed på hur gärningsbeskrivningen faktiskt ska utformas vid ett åtal. Min ambition är att resultatet ska kunna verka som en vägledning i hur en åklagare bör utforma den gärningsbeskrivning som ligger till grund för ett åtal om medgärningsmannaskap.

Då uppsatsens huvudfrågeställning är att utreda hur rättsområdet i fråga förhåller sig till EKMR kommer just konventionen och rätten till en rättvis rättegång, som den där kommer till uttryck, att ligga som teoretisk grund för arbetet.

Utöver konventionen har jag uppställt vissa rättsliga grundsatser som fungerar till grund för arbetet

(1) Den första av dessa är principen om det individuella straffansvaret. Som tidigare nämnts svarar en person enbart för sina egna gärningar. Rätten

känner därmed inget kollektivt straffansvar och något sådant ska inte förekomma i rättstillämpningen.

(2) Den andra av dessa rör specifikt processrätten och gärningsbeskrivningen. Denna grundsats kan bäst uttryckas som en intresseavvägning mellan (2a) och (2b) som står som motpoler mot varandra.

(2a) är intresset av att gärningsbeskrivningen är så pass preciserad att den tilltalade på ett tillräckligt sätt kan förbereda sitt försvar.

Dess motpol (2b) är både intresset av att få saken slutgiltigt avgjord och intresset av att få till stånd en effektiv process. Att få saken slutgiltigt avgjord innebär att domen ska få en tillräckligt vid res judicata-verkan. Utformas gärningsbeskrivningen för preciserat och snävt finns risken att också rättskraften blir för snäv och frågan kan tas upp på nytt. Intresset av en effektiv process innebär att orimliga krav inte får ställas på gärningsbeskrivningens konkretisering eftersom det då blir omöjligt att faktiskt få till stånd en fällande dom.

På området (2) finns därmed en ständig intressekonflikt och en avvägning måste hela tiden göras mellan de båda (2a) och (2b).

Konventionen tillsammans med grundsatserna (1) och (2) ovan, fungerar som bas för uppsatsen och kommer återkopplas till under arbetets gång.

1.3 Material, metod och disposition

Den metod som används är den som brukar kallas för en rättsdogmatisk metod. Den rättsdogmatiska metoden innebär att genom studier av relevanta källor, det vill säga, lagtext, förarbeten, praxis och doktrin, söka fastställa gällande rätt. Då det aktuella rättsområdet i stor del styrs av praxis ligger fokus i flera delar av avhandlingar på just praxis. Eftersom syftet med uppsatsen är att utreda hur rättsområdet förhåller sig till EKMR kommer även europarättsligt material att behandlas.

Arbetets disposition kommer i stort sett att följa de mindre frågeställningar jag ställt upp att arbeta efter.

Det andra kapitlet i uppsatsen berör medgärningsmannaskapet och tar upp både lag, förarbeten och doktrin men har en särskild fokus på praxis. För att illustrera hur medgärningsmannaskapet tillämpas och fungerar i praktiken kommer jag att redogöra för ett mindre antal rättsfall.

Det tredje kapitlet behandlar regleringen kring gärningsbeskrivningar ur ett svenskt perspektiv. Här redogörs först kort om gärningsbeskrivningens funktion varefter jag söker fastställa vilka krav på precisering som den svenska rätten ställer på åklagarens gärningsbeskrivning. Den lagstiftning jag utgår från här är den inhemska svenska rätten, alltså rättegångsbalken. Även EKMR är egentligen en del av den svenska rätten men behandlas i detta arbete separat. För att fastställa vilka krav som den svenska rätten uppställer använder jag mig framförallt av doktrin men även en del praxis.

I det fjärde kapitlet kommer EKMR att behandlas. Jag kommer att börja kapitlet med en kort redogörelse för konventionens ställning i den svenska rätten, detta för att belysa den viktiga roll som konventionen spelar för

frågan. Jag kommer sedan gå in djupare på vilka krav EKMR ställer på detta specifika område. De relevanta bestämmelserna hittas i konventionens sjätte artikel som behandlar rätten till en rättvis rättegång. Här följer även en mindre praxisgenomgång för att närmare undersöka vad de relevanta aspekterna av rätten till en rättvis rättegång faktiskt innebär.

I det femte kapitlet tas frågan om hur åklagaren utformar gärningsbeskrivningar i åtal om medgärningsmannaskap upp. Detta kapitel är i princip en ren praxisgenomgång. Här har jag valt ut ett antal rättsfall som berör medgärningsmannaskap där jag särskilt tittat på gärningsbeskrivningens utformning. Jag kommer här att gå igenom varje fall för sig med både ett referat och en kommentar kring hur gärningsbeskrivningen utformats.

Det sjätte och sista kapitlet är en analysdel där jag kommer att besvara uppsatsens huvudfrågeställning. Här kommer jag även framföra egna tankar och åsikter samt redogöra för hur jag anser att eventuella problem och brister bör åtgärdas. En viss analys kommer dock även att föras löpande under uppsatsens gång, framförallt i samband med rättsfallsanalyser.

Som nämnts ovan ligger stor tyngdpunkt i arbetet på praxis. Det förekommer därför en relativt stor mängd rättsfall. Av de rättsfall som jag tar upp i anslutning till medgärningsmannaskapet (kapitel 2 och 5) är flera sådana som flitigt diskuterats i litteraturen och som anses vara viktiga fall på området. De som jag har valt att ta upp i arbetet är sådana som jag har ansett är relevanta och tillför något till framställningen. Övriga rättsfall som används har jag hittat genom sökningar i olika juridiska databaser, främst Rättsbanken i InfoTorg Juridik samt Karnov Juridik med sökord såsom ”medgärningsmannaskap” (218 respektive 369 träffar) och ”utvidgat medgärningsmannaskap” (27 respektive 85 träffar). De rättsfall jag har hittat genom sökningar är fall från både HD och HovR, både publicerade (RH-fall) samt opublicerade. De opublicerade rättsfall som framkommit vid dessa databassökningar är alla avgjorda 2008 eller senare.

Då flera av de valda rättsfallen som brukar nämnas i litteraturen och diskuteras i samband med medgärningsmannaskapet är ett antal år gamla, har jag vid mina databassökningar valt att främst inrikta mig på lite nyare rättsfall. Detta för att praxisgranskningen ska ge en mer representativ och nyanserad bild av verkligheten. Vid mina sökningar på rättsfall i databaser har jag därför främst sökt efter rättsfall avgjorda år 2012 och 2013. Bland dessa har jag sedan valt de som jag har ansett tar upp, för framställningen, relevanta frågor.

I den granskning av gärningsbeskrivningar rörande medgärningsmannaskap som görs i uppsatsens femte kapitel har jag valt att rikta in mig på rättsfall som rör det *utvidgade* medgärningsmannaskapet, då jag har ansett att det är främst denna form som verkar ge upphov till vissa problem, och därmed väcker intressanta frågeställningar.

Ett flertal av de rättsfall som tas upp är avgjorda under de första åren på 2000-talet med relativt liten tidsspridning – fem av rättsfallen har avgörandedatum mellan åren 2000 och 2002. Detta är en faktor som skulle kunna påverka hur representativ praxisgranskningen kan anses vara. Jag har

trots detta valt att använda mig av dessa rättsfall eftersom det har varit svårt att hitta andra, för framställningen, relevanta fall. Flera av dessa rättsfall är dessutom, för området, viktiga fall som jag har ansett bör behandlas i min framställning.

De fall från Europadomstolen som jag har valt ut är sådana som brukar förekomma i diskussioner kring rätten till en rättvis rättegång. Alla rättsfall är inte direkt hänförliga till åklagarens gärningsbeskrivning. Alla tar dock ändå upp aspekter som är relevanta för frågeställningen varför jag ändå valt att ta upp dessa.

Bland de rättsfall som behandlas under uppsatsens gång finns ett flertal rättsfall från HovR och även ett flertal opublicerade rättsfall. Jag är fullt medveten om att de rättsfall som inte nått HD inte är prejudicerande. De fyller dock ändå en funktion i framställningen då de fungerar som exempel för hur rättstillämpningen fungerar i praktiken i olika instanser. De rättsfall som jag använder för att fastställa gällande rätt är fall från HD som därmed är prejudicerande.

I samtliga av de svenska rättsfallen har jag valt att inte använda de inblandades namn. Istället refererar jag till gärningsmännen som A, B och så vidare och till målsäganden och brottsoffer som X, Y och så vidare. Anledningen till detta är dels för att jag anser att jämförelserna mellan de olika rättsfallen blir tydligare och dels för att underlätta för läsaren att på ett enkelt sätt sätta sig in varje falls händelseförlopp.

I de rättsfall från Europadomstolen som jag tar upp har jag istället valt att använda efternamn på de klagande. Detta beror på att jag tycker att det blir tydligast med tanke på att rättsfallen är döpta efter efternamnen på den klagande. I linje med detta har jag valt att referera till målsäganden och vittnen på det sätt som anges i själva domen.

Även doktrin har på vissa områden spelat en stor roll för detta arbete, och då framförallt gällande beskrivningen av medverkansläran och medgärningsmannaskapet men även gällande gärningsbeskrivningen i svensk rätt och rätten till en rättvis rättegång. Det finns ett antal författare som spelat en viktig roll på dessa områden och som därför förekommer frekvent i arbetet. Här kan nämnas till exempel Suzanne Wennberg, Petter Asp och Claes Lernestedt gällande medgärningsmannaskapet, Dag Victor och Lars Heuman angående regleringen kring gärningsbeskrivningar samt Hans Danelius gällande europarätten.

Hänvisning till boken *Kriminalrättens grunder* görs till 2010 års upplaga; jag har ändå ansett att denna kan användas, då den information jag hämtar från boken är så pass grundläggande att den inte torde ha ändrats till 2013 års upplaga.

1.4 Avgränsingar

För att fokus i uppsatsen ska ligga på den frågeställning och det syfte som uppställts har jag valt att göra vissa avgränsningar.

Då uppsatsen syftar till att behandla gärningsbeskrivningen vid just medgärningsmannaskap är det just denna ansvarsform som huvudsakligen kommer att behandlas. Jag har därför valt att inte gå närmare in på andra former av medverkan enligt BrB 23:4. I det andra kapitlet gör jag endast en kort redogörelse för de olika medverkansformerna. Detta är för att läsaren ska få en överblick, vilket kan ge en ökad förståelse för vad medgärningsmannaskapet innebär och för den problematik som finns på området.

När jag behandlar gärningsbeskrivningen, så som den regleras i svensk rätt har jag valt ett ganska snävt perspektiv. Jag har därför valt att inte gå närmare in på områden som till exempel justering av gärningsbeskrivningen, res judicata och litispendens. Detta är rättsområden som i högsta grad anknyter till frågeställningen, men som jag har ansett inte kan behandlas detaljerat inom ramen för denna uppsats. Därför innehåller kapitlet endast en mycket kort genomgång av dessa områden

Då jag som nämnts ovan har valt att se på ämnet och utformat min frågeställning från en åklagares perspektiv, avgränsas därigenom det domarperspektiv man annars hade kunnat tillämpa. I och med detta kommer jag inte att lägga något större fokus på exempelvis hur rätten ska hantera en gärningsbeskrivning som visar brister. På grund av detta hamnar även det som regleras i RB 30:3, det vill säga att domstolen inte får döma över annat än det som tagits upp i gärningsbeskrivningen, i stort sett utanför frågeställningen. Frågan kommer oundvikligen kort att tas upp, men inte behandlas utförligt.

Även frågan om rättens materiella processledning hamnar utanför uppsatsens avgränsningsområde. Jag kommer dock oundvikligt, kort komma in på den möjlighet till materiell processledning som finns, när jag redogör för gärningsbeskrivningens precisering och eventuella brister i denna.

I Europadomstolens praxis gällande rätten till en rättvis rättegång och den tilltalades möjlighet att förbereda sitt försvar kan två stycken huvudsakliga delfrågor urskiljas. Den ena rör *hur lång tid* den tilltalade fått på sig att förbereda sitt försvar, det vill säga vid vilken tidpunkt han eller hon informerats om gärningen. Den andra berör *vilken information* den tilltalade fått beträffande gärningen, det vill säga hur den beskrivits, hur preciserad den varit och så vidare. Denna framställning tar sikte på den andra av dessa frågeställningar. Den första av dessa delfrågor, som berör tidpunkten för informationen kommer därför inte att behandlas närmare.

2 Om medgärningsmannaskap

2.1 Allmänt om medverkansläran

Bestämmelserna om medverkan och gärningsmannaskap återfinns i BrB 23:4 och 23:5. Den senare av dessa, som reglerar ringa medverkan, kommer inte att behandlas närmare här.

Medverkansläran, som den kommer till uttryck i BrB 23:4 fick sin huvudsakliga utformning redan 1948 genom ändringar i SL. Bestämmelserna fördes sedan över till brottsbalken när denna trädde i kraft och har sedan dess inte varit föremål för många genomgripande ändringar. Den största ändringen skedde 1994 då man utvidgade paragrafens tillämpningsområde till att omfatta inte bara brottsbalken utan även de brott i specialstraffrätten som kan ge fängelse som påföljd.²

Begreppet medverkan i vid mening och därmed BrB 23:4 omfattar ansvar för både gärningsmän, medhjälpare och anstiftare. Var och en som är delaktig i ett brott döms självständigt, vilket innebär att det inte spelar någon roll huruvida någon annan kan straffas för brottet så länge en otillåten gärning föreligger.³ Detta synsätt skiljer sig från hur medverkansläran såg ut i SL före 1948, där ansvar för delaktighet var *accessoriskt* till huvudgärningen, vilket innebär att det krävdes en straffbar gärningsman för att ansvar för delaktighet skulle bli aktuellt.⁴ Om huvudgärningsmannen till exempel var minderårig och inte kunde straffas var därmed ansvar för delaktighet uteslutet.

Dagens BrB 23:4 lyder som följer:

”Ansvar som i denna balk är föreskrivet för viss gärning skall ådömas inte bara den som utfört gärningen utan även annan som främjat denna med råd eller dåd. Detsamma skall gälla beträffande i annan lag eller författning straffbelagd gärning, för vilken fängelse är föreskrivet.

Den som inte är att anse som gärningsman döms, om han har förmått annan till utförandet, för anstiftan av brottet och annars för medhjälp till det.

Varje medverkande bedöms efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Ansvar som är föreskrivet för gärning av syssloman, gäldenär eller annan i särskild ställning skall ådömas även den som tillsammans med honom medverkat till gärningen.

Vad som sägs i denna paragraf skall inte gälla, om något annat följer av vad för särskilda fall är föreskrivet.”

² Holmqvist m.fl., 2013, BrB 23:4 s. 1 och prop. 1993/94:130 s. 24.

³ Holmqvist m.fl., 2013, BrB23:4 s. 2.

⁴ Herlitz, 1996-1997, s. 279.

I huvudsak kan man skilja på den eller de som faktiskt *utfört* en gärning och den eller de som *främjat* den. Personer som utfört en gärning ses som gärningsmän medan personer som främjat den ses som medhjälpare eller anstiftare.⁵ Terminologin som används beträffande BrB 23:4 och de olika ansvarsformerna varierar dock en del. Jag har försökt att till viss mån tydliggöra dessa skillnader. Dock kan inte framställningen anses vara heltäckande beträffande terminologin.

2.1.1 Gärningsmannaskap

Den som utför en gärning och alltså uppfyller de i straffbudet uppställda rekvisiten är (i strikt mening) gärningsman.⁶ Detta benämns av Herlitz som *direkt gärningsmannaskap*⁷ medan Wennberg väljer att använda begreppet *gärningsman i strikt mening*⁸. Asp nämner även termen *formellt gärningsmannaskap*.⁹ Dock är begreppet gärningsmannaskap inte fullt så enkelt utan kan utvidgas till att omfatta fler personer. Stöd för en sådan konstruktion anser man finns genom formuleringen ”är att anse som gärningsman” i BrB 23:4 st. 2. Denna konstruktion benämns av Wennberg som *utvidgat gärningsmannaskap*.¹⁰

En variant av sådant utvidgat gärningsmannaskap är det *medelbara gärningsmannaskapet*. Detta innebär att man, istället för att se den person som faktiskt har utfört själva gärningen och därmed uppfyller de rekvisit som finns i straffbudet som gärningsman, dömer brottets *anstiftare* som gärningsman. Detta är möjligt i situationer där den person som utfört brottet i stort sett bara varit ett redskap i anstiftarens händer.¹¹ Detta kan vara fallet om den faktiska gärningsmannen exempelvis är ett barn eller har någon form av beroendeställning gentemot anstiftaren.¹²

Herlitz däremot använder inte sig av termen utvidgat gärningsmannaskap utan ser det medelbara gärningsmannaskapet som variant eller underkategori till det han benämner direkt gärningsmannaskap. Han särskiljer dessa två från *medgärningsmannaskapet* på det sättet att en person är ensamt ansvarig för gärningen.¹³

En annan variant av det utvidgade gärningsmannaskapet är det som Wennberg benämner *konverterat gärningsmannaskap*. Detta är tillämpligt vid vissa brott som kräver ett specialsobjekt som till exempel syssloman eller gäldenär. Möjlighet finns att för sådana brott *konvertera*

⁵ Holmqvist m.fl., 2013, BrB 23:4 s. 16.

⁶ Asp m.fl., 2010, s. 462-463.

⁷ Herlitz, 1996-1997, s. 280-281.

⁸ Se Wennberg i Holmqvist m.fl., 2013, BrB 23:4 s. 16 .

⁹ Asp m.fl., 2010, s. 462.

¹⁰ Se Wennberg i Holmqvist m.fl., 2013, BrB 23:4 s. 16.

¹¹ Lernestedt, 2009, s. 65.

¹² Asp m.fl., 2010, s. 465.

¹³ Herlitz, 1996-1997, s. 280-281.

gärningsmannaskapet till sysslomannen även om den faktiska gärningsmannen är någon annan. Detta kan bli aktuellt om specialsubjektet exempelvis beordrar en annan person att utföra en transaktion. Genom att gärningsmannaskapet *konverteras* kan, i sådana fall, specialsubjektet dömas som gärningsman och personen som utfört transaktionen kan istället dömas för medhjälp med stöd av BrB 23:4 st. 3 andra meningen.¹⁴

En annan form av gärningsmannaskap är *medgärningsmannaskapet*, som är huvudämnet för denna framställning. Här följer endast en mycket kort presentation då medgärningsmannaskapet kommer att utredas mer detaljerat lite senare i framställningen. Medgärningsmannaskap är inget begrepp som förekommer i lagtexten utan har framkommit genom praxis och doktrin. Denna form av gärningsmannaskap innebär att man dömer flera personer som gärningsmän för samma gärning. Man brukar här säga att ett antal personer ”gemensamt och i samråd” eller ”tillsammans och i samförstånd” har begått en viss gärning.¹⁵ Även medgärningsmannaskapet kan delas in i kategorier vilket jag återkommer till nedan.

2.1.2 Medverkan i övrigt

En person som inte är att anse som gärningsman kan enl. BrB 23:4 st. 2 istället dömas för *anstiftan* eller *medhjälp* till brottet. En person som med råd eller dåd främjat ett brott, men inte kan ansvara enligt någon av konstruktionerna ovan, anses alltså vara antingen anstiftare eller medhjälpare.

Som *anstiftare* ansvarar enl. 23:4 st. 2, den som förmått någon annan att utföra ett brott. Detta innebär att man utövar någon form av psykisk påverkan på personen ifråga. Det finns inga specifika krav på hur denna påverkan ska utövas utan det viktiga är att gärningsmannen på något sätt får anledning att utföra brottet ifråga.¹⁶

Som *medhjälp* anses främjande som inte kan ses som anstiftan. Främjande som utgör medhjälp kan utövas genom antingen råd eller dåd, alltså både fysiskt och psykiskt. Psykiskt främjande kan innebära att exempelvis komma med information eller uppmuntra brottet i fråga, medan fysiskt främjande kan bestå i att till exempel tillhandahålla material eller en lokal som sedan används vid ett brott.¹⁷

Som en sista form av medverkan kan man se *medfrämjandeskap* det vill säga främjandets motsvarighet till medgärningsmannaskap. Detta innebär att flera personer tillsammans och i samförstånd har *främjat* en gärning.¹⁸

¹⁴ Holmqvist m.fl., 2013, BrB 23:4 s. 17.

¹⁵ A.a., s. 18.

¹⁶ Asp m.fl., 2010, s. 472.

¹⁷ A.a., s. 472.

¹⁸ Se Holmqvist m.fl., 2013, BrB 23:4 s. 20.

2.2 Vad innebär medgärningsmannaskapet?

Medgärningsmannaskapet innebär, som nämnts ovan, att flera personer på ett eller annat sätt, tillsammans har begått ett brott och att samtliga därför är att betrakta som gärningsmän.

Wennberg väljer att dela upp medgärningsmannaskapet i två olika kategorier. Den första kategorin benämns *ordinärt medgärningsmannaskap* och innebär att två eller flera personer tillsammans uppfyller de uppställda rekvisiten för ett visst brott, även om ingen av dem gör det var för sig. Vid ett rån kan det till exempel vara så att en person håller en pistol mot offrets huvud medan en annan person tar offrets pengar. På detta sätt uppfyller de båda personerna tillsammans de rekvisit som krävs.¹⁹

Den andra kategorin benämns *utvidgat medgärningsmannaskap*. Detta, liksom det medelbara gärningsmannaskapet, kommer ur formuleringen ”är att anse som gärningsman” i BrB 23:4 st. 2. Det utvidgade medgärningsmannaskapet innebär att en person kan dömas som gärningsman även om han eller hon inte varit med och faktiskt, i strikt mening, utfört den otillåtna gärningen och därmed inte uppfyller något av de rekvisit som normalt krävs. Dock har personen *främjat* gärningen i en sådan utsträckning att han eller hon ändå är att anse som gärningsman.²⁰ Vid ett bankrån kan det till exempel vara så att två personer tillsammans planerar och förbereder brottet och efteråt delar på rånbytet. Vid själva genomförandet är det dock endast en av dem som faktiskt går in på banken medan den andra håller vakt utanför. Vid ett sådant scenario kan även den personen som hållit vakt dömas som medgärningsman enligt det utvidgade medgärningsmannaskapet.²¹

Zila väljer att istället dela in medgärningsmannaskapet i tre underkategorier. Till den första kategorin räknar han när två eller flera personer tillsammans har begått ett brott där samtliga helt självständigt uppfyller de rekvisit som krävs för att ansvara som gärningsman.²² Lernestedt däremot är tveksam till om en sådan situation verkligen bör benämnas medgärningsmannaskap.²³ Till den andra kategorin hänför Zila det som Wennberg benämner ordinärt medgärningsmannaskap, det vill säga att gärningsmännen tillsammans uppfyller samtliga rekvisit. Till den tredje kategorin räknar Zila situationen att en person inte uppfyller något av de rekvisit som krävs, men ändå har medverkat på ett sådant sätt att han eller hon är att anse som gärningsman, det vill säga motsvarande Wennbergs utvidgade gärningsmannaskap.²⁴

¹⁹ Se Wennberg i Holmqvist m.fl., 2013, BrB 23:4 s. 19.

²⁰ Ibid.

²¹ Wennberg, 2002, s. 617.

²² Zila, 2012, BrB23:4 kap. 2.2.1.

²³ Lernestedt, 2009, s. 78-79.

²⁴ Zila, 2012, BrB23:4 kap. 2.2.1.

Jag kommer genomgående i arbetet använda mig av Wennbergs terminologi, det vill säga *ordinärt* och *utvidgat* medgärningsmannaskap.

Ingen form av medgärningsmannaskap kan explicit utläsas ur lagtext utan har kommit till genom en omtolkning. Uttrycket ”Den som...” i ett visst lagrum tolkas så att det även innefattar ”De som tillsammans...”.²⁵ På detta sätt kommer man runt problematiken och kan istället döma alla inblandade som medgärningsmän.

Med stöd av formuleringen ”är att anse som gärningsman” i BrB 23:4 st. 2 har medgärningsmannaskapet (liksom det ”ensamma” gärningsmannaskapet) utvidgats till att omfatta även andra personer, som inte direkt deltagit i själva utförandet av brottet men som ändå främjat detta på ett sådant sätt att han eller hon ändå bör betraktas som gärningsman. Detta är alltså det *utvidgade* medgärningsmannaskapet.²⁶ Detta nämns även i förarbetena till brottsbalken där SRK uttalar att en gärningsman *bör* ha varit med vid utförandet av gärningen men att utrymme finns att utsträcka medgärningsmannaskapet även till medverkande som inte varit det, om det är lämpligt.²⁷

Då medgärningsmannaskapet som nämnts inte framgår explicit av lagtexten har det till stor del framutvecklats genom praxis och doktrin. I förarbetena till brottsbalken menade SRK att det inte var nödvändigt att, i lag eller förarbeten, närmare ange vem som bör anses som gärningsmän utan att detta skulle lämnas till rättstillämpningen.²⁸ Det har dock senare lagts fram förslag om lagstiftning. I SOU 1996:185 framfördes ett förslag om att införa ett nytt lagrum i brottsbalkens 23 kap. som skulle reglera medgärningsmannaskap. Straffansvarsutredningen ansåg att detta var önskvärt för att klargöra området samt att det var lämpligt med tanke på den legalitetsprincip som gäller på straffrättens område. Detta nya lagrum skulle enligt utredningens förslag inte tillföra något nytt utan skulle lagfästa det som ändå ansågs vara gällande rätt.²⁹ Utredningens förslag ledde dock inte fram till något, då regeringen ansåg att det inte fanns något praktiskt behov av ändringar, då det gällande systemet, enligt dem, fungerade väl i praktiken.³⁰

Det som är avgörande för huruvida medgärningsmannaskap föreligger är begreppet ”tillsammans och i samförstånd” alternativt ”gemensamt och i samråd” eller någon kombination av de båda.³¹ Detta är även de formuleringar som åklagare brukar använda sig av i sin gärningsbeskrivning. I dessa begrepp ligger alltså att det måste förekomma någon form av samverkan mellan de olika gärningsmännen. Om en person till exempel misshandlar någon och en annan senare dyker upp och utnyttjar

²⁵ Wennberg, 2002-2003, s. 593.

²⁶ Holmqvist m.fl., 2013, BrB 23:4 s. 19.

²⁷ SOU 1944:69, s. 93.

²⁸ SOU 1944:69, s. 92.

²⁹ SOU 1996:185, s. 216-218.

³⁰ Prop. 2000/01:85, s. 13-16.

³¹ Wennberg, 2002, s. 616.

offrets tillstånd till att stjäla dennes plånbok kan inte de två gärningsmännen dömas för rån även om de tillsammans uppfyller de rekvisit som krävs. De har i ett sådant fall handlat helt oberoende av varandra och inte *tillsammans* eller *gemensamt*. Straffansvarsutredningen beskriver det som att det ska vara fråga om ett *gemensamt brottsligt företag* för att det ska klassas som medgärningsmannaskap.³²

Som nämnts används både uttrycket *gemensamt* och i *samråd* samt *tillsammans* och i *samförstånd*. Det förekommer även ”*gemensamt* och i *samförstånd*” samt ”*tillsammans* och i *samråd*”.³³ Skillnaden mellan de olika lokutionerna finns i det andra ledet, det vill säga mellan begreppen *samråd* och *samförstånd*. Begreppen *gemensamt* och *tillsammans* verkar dock användas helt synonymt varför det egentligen inte spelar någon roll vilket av dessa man väljer att använda sig av.

Tidigare användes ofta uttrycket *gemensamt* och i *samråd*. I praxis har begreppet utvecklats till att betyda att ett faktiskt, uttryckligt *samråd* har varit för handen. Gärningsmännen har alltså före brottet faktiskt kommit överens om vad som ska ske. Detta var fallet i exempelvis NJA 1980 s. 606. Ett antal personer hade kommit överens om att beväpna sig med käppar som de senare använde vid en misshandel. HD ansåg här att de begått brottet *gemensamt* och i *samråd* vilket antagligen påverkade hur begreppet *samråd* ska definieras. Efter detta fall har uttrycket *tillsammans* och i *samförstånd* kommit att användas allt mer.³⁴

I begreppet *samförstånd* finns, till skillnad från i *samråd*, däremot inget krav på att någon explicit överenskommelse måste ha träffats före gärningen. Som nyss nämnts har detta uttrycket kommit att ta över allt mer i praxis. Det räcker alltså här att det är fråga om ett tyst *samförstånd* gärningsmännen emellan, det vill säga att den ena är ”införstådd med vad den andre gör”³⁵. Detta underlättar antagligen betydligt ur bevissynpunkt då det kan vara svårt att bevisa att gärningsmännen faktiskt uttryckligen har kommit överens om att utföra en viss gärning. Om man istället utgår från begreppet *samförstånd* hamnar man i en helt annan situation där man utifrån gärningsmännens handlande kan sluta sig till att de i varje fall har varit införstådda med vad den andre har gjort och på detta sätt handlat i ett tyst *samförstånd*.

2.3 Medgärningsmannaskapet i praxis

Som nämnts ovan har medgärningsmannaskapet i stor del kommit att utvecklas genom praxis. Därför följer här en genomgång av ett antal rättsfall.

³² SOU 1996:185, s. 217.

³³ Se ex., NJA 2009 s. 586 och NJA 2011 s. 357.

³⁴ Lernestedt, 2009, s. 80.

³⁵ Asp m.fl., 2010, s. 463.

Dessa fungerar både som illustration för hur medgärningsmannaskapet utvecklats och som exempel på hur det tillämpas i praktiken.

2.3.1 RH 1991:51 - Lindomefallet

2.3.1.1 Referat

Det så kallade Lindomefallet tar egentligen inte upp frågan om medgärningsmannaskap överhuvudtaget. Ändå är fallet mycket viktigt när man diskuterar ämnet då det sägs ha påverkat utvecklingen av medgärningsmannaskapet betydligt.³⁶

Bakgrunden till fallet är att två män, A och B, tillsammans hade åkt från Göteborg till Lindome för att träffa en bekant till A kallad ”Räven”. De hade ingen klar uppfattning om var denne bodde så när de kom till Lindome frågade de sig fram och gick sedan in i ett hus där A ”fick en ingivelse att ”Räven” kunde bo”³⁷. I huset bodde X, en äldre man, som var hemma när de båda männen kom. Vad som hände sedan är dock oklart. X dödades av kraftigt våld mot huvudet med hjälp av en stekpanna. A och B tog med sig en del saker, bland annat en tavla och försvann därifrån. I den efterföljande rättegången påstod båda männen att det var den andre som dödade X.

I TR åtalas A för mord för att uppsåtligt ha dödat X med hjälp av en stekpanna och B åtalas för medhjälp till mord för att bland annat ha understött A:s våld, kört A fram och tillbaka från platsen, varnat A då en bil passerat och torkat av fingeravtryck i huset. Båda åtalas dessutom för grovt rån för att de efter våldet mot X stulit egendom från huset. TR anser att B:s version av händelsen är den trovärdigaste av de två. De verkar fästa särskild vikt vid att B:s uppgifter stämmer väl överens med den tekniska bevisningen samt att A vid tillfället hade varit påverkad av alkohol (och eventuellt också heroin) medan B inte var det. De dömer A för mord och grov stöld. De anser dock inte att B:s agerande kan klassas som medhjälp till mord utan dömer honom för skyddande av brottsling (då han kört A därifrån) och medhjälp till grov stöld.

A överklagade domen till HovR och åklagaren bestred ändring. B:s dom överklagades dock inte vare sig av B själv eller av åklagaren.

HovR verkar ansluta sig till TR:s uppfattning att B:s historia är mer trovärdig än den som A lämnat men anser ändå inte att man kan lämna As uppgifter helt utan avseende. De anser därför att åklagaren inte uppfyllt det beviskrav som gäller i brottmål och ogillar därför åtalet mot A avseende mord. De dömer honom däremot för grov stöld.

³⁶ Lernestedt, 2009 s. 60.

³⁷ RH 1991:51 s. 133.

2.3.1.2 Kommentar

Resultatet blir alltså att ingen av de båda männen döms för mordet på X även om det står klart att någon av dem är gärningsmannen. Fallet har väckt många känslor och fått mycket kritik.³⁸ Domen gav upphov till den allmänna uppfattningen att två gärningsmän bara genom att skylla på varandra kunde undgå ansvar, vilket precis som Mellqvist framhåller, är helt felaktigt. Mellqvist menar att anledningen till den friade domen istället var att åtalet helt enkelt inte styrktes.³⁹

Jag, liksom Jacobsson, anser dock att även sättet som åklagaren valde att utforma åtalet på kan ha påverkat utgången. Åklagaren valde här att begränsa åtalet till att gälla enbart mord för A och enbart medhjälp till mord för B. Med tanke på det förundersökningsmaterial som fanns, torde möjlighet ha funnits att formulera alternativa gärningsbeskrivningar där man åtalade både A och B för mord alternativt medhjälp till mord.⁴⁰

Även om Lindomefallet inte tog upp frågan om medgärningsmannaskap som sådan har det som nämnts haft stor betydelse för utvecklingen på området. Lernestedt tycker sig se att praxis efter Lindome har visat på en ökad benägenhet att döma de inblandade som gärningsmän (istället för övrig medverkan), en utvidgning av vad som kan klassificeras som medhjälp samt att man lägger större vikt vid de inblandades *inställning* istället för vad de faktiskt har gjort.⁴¹ Detta är en tendens som även jag tycker mig se i den senare praxis som jag har granskat. Alla dessa tendenser har bidragit till att utveckla praxis kring medgärningsmannaskap. Därför är Lindomefallet mycket viktigt på området trots att medgärningsmannaskapet inte tillämpades i själva domen.

Lindomefallet ledde även fram till en utredning som presenteras i DS 1993:15 med titeln *Efter Lindome*. Med anledning av kritiken efter Lindomefallet går utredningen igenom medverkansreglerna och de beviskrav som ställs i det svenska rättssystemet. Utredningen anser att fortsatt höga krav ska ställas för att någon ska dömas för någon form av medverkan till ett brott. Dock anser de att medhjälpsansvaret skulle kunna utsträckas något till att omfatta även främjande efter själva gärningen, till exempel att köra gärningsmannen från platsen.⁴² Enligt ett sådant synsätt hade B i Lindomefallet kunnat dömas för medhjälp till mord istället för skyddande av brottsling.

³⁸ Se exempelvis *Jag litade på lagen - "När två misstänkta skyller på varandra"*, UR play, UR, 2012.

³⁹ Mellqvist, 2004, s. 826 och not. 33.

⁴⁰ Jacobsson, 1995, s. 10-11.

⁴¹ Lernestedt, 2009, s. 60-61.

⁴² DS 1993:15, s. 47-59.

2.3.2 NJA 1992 s. 474 - Stolsfallet

2.3.2.1 Referat

NJA 1992 s. 474, det så kallade stolsfallet, har vissa likheter med Lindomefallet men fick ändå en helt annan utgång.

A och B hade gått hem till X, en bekant till A, för att handla narkotika av denne. När de var där uppstod på något sätt bråk och X dödades genom ett knivhugg i hjärtat (det förekom även flera knivhugg på andra delar av kroppen). Klart är att någon av A eller B dödade honom och båda hävdade att det var den andre som utdelade det dödande knivhugget. Det var styrkt i fallet att A hade utdelat ett flertal knivhugg mot X som hade träffat på olika ställen i överkroppen varav ett i den ena lungan. A hävdade att också B hade utdelat ett knivhugg, det som träffat i hjärtat och orsakade X:s död. B i sin tur hävdade däremot att han inte utdelat något knivhugg utan bara använt en stol mot X, enligt honom själv för att försvara sig.

Åklagaren åtalar A och B för mord för att tillsammans och i samförstånd ha berövat X livet. Enligt åtalet hade B utdelat det första dödande knivhugget i hjärtat och A hade sedan utdelat övriga knivhugg vilka B bidragit till genom att hålla fast och slå mot X med en stol.

Tingsrätten ansåg det inte bevisat att B utdelat något knivhugg och inte heller att hans användande av stolen har tillfogat X några skador. Det enda som kunde fastställas var att A hade utdelat övriga knivhugg vilka dock inte med säkerhet varit dödande. Tingsrätten dömde därför A till grov misshandel medan talan mot B ogillades (med undantag för ett antal andra åtalpunkter såsom olovligt brukande, stöld m.m.).

Hovrätten ansåg det inte heller bevisat att B utdelat det dödande knivhugget. Däremot menar de att de skador som A tillfogat bara av en ren tillfällighet inte dödat X. De menar också att det sätt han knivhuggit X på visar att han hade uppsåt att döda. Han dömdes därför för försök till dråp. B dömdes för medhjälp till försök till dråp på grund av hans användande av stolen.

Målet överklagas till HD där riksåklagaren justerar gärningsberättelsen till att *antingen A eller B* utdelat knivhugget i hjärtat.

HD konstaterade att det är fastställt att A har utdelat de övriga knivhuggen. Även om han inte utdelat det dödande hugget (vilket i så fall B är ansvarig för) visar hans handlande att han hade uppsåt att döda och det är enbart en tillfällighet att inte något av de knivhugg han faktiskt utdelat inte blivit dödsorsaken. Eftersom allt våld utövats i en sammanhängande följd spelar det ingen roll om han inte utdelat det dödande knivhugget. Han fälls därför för dråp. Angående B menar HD att även om han inte utövade något dödligt våld mot X måste han ha deltagit i våldet på ett mer aggressivt sätt än han medgett och vid en tidpunkt då han inte har kunnat undgå att A hade avsikt att döda X. Han har därför aktivt bidragit till X:s död och döms därför som medgärningsman för dråp.

2.3.2.2 Kommentarer

HD väljer alltså att döma både A och B som gärningsmän för dråp på X. Som jag tolkar domen så tillämpar HD ett slags utvidgat medgärningsmannaskap på B. Det enda som egentligen är styrkt i målet är att B på något sätt har utövat våld med hjälp av en stol. Man kan inte fastställa om eller vilka skador detta har resulterat i. Det som verkar vara avgörande är att B på något sätt har understött A i sitt våld, vilket måste anses vara ett främjande och därmed hamna under kategorin utvidgat medgärningsmannaskap. HD säger explicit att händelsen inte verkar ha föregåtts av någon form av samråd mellan de båda männen. HD anser alltså ändå att B har främjat gärningen i sådan utsträckning att han är att anse som gärningsman.

Anledningen till att HD väljer detta synsätt är antagligen för att komma runt problematiken där man inte vet vem som faktiskt utdelat det dödande hugget. Genom att på detta sätt döma de båda som gärningsmän spelar det mindre roll vem som faktiskt har dödat X. Hade B inte dömts som gärningsman hade man antagligen inte heller kunnat döma A för dråp då man inte kunnat utesluta att han inte var skyldig till dödandet. Detta är ett synsätt som även Wennberg givit uttryck för.⁴³

Ett alternativ till domslutet hade varit att döma A för försökt till mord, då man ju kunde fastställa att han utövat våld (som kunde varit dödande) mot X, och B för medhjälp till försök till mord. Detta skulle enligt Wennberg dock kunna se alltför tekniskt ut och missuppfattas av allmänheten varför man ändå valt att fälla de båda som gärningsmän.⁴⁴

Genom den konstruktion som tillämpas i detta fall utvidgar HD betydligt området för medgärningsmannaskap och undviker på detta sätt att hamna i samma situation som i Lindomefallet ovan. Jag menar att fallet därför måste anses ha haft en stor betydelse för utvecklingen av medgärningsmannaskapet. Även Zila framhåller att fallet inneburit en ”genomgripande ändring av praxis”⁴⁵.

2.3.3 Göta Hovrätts dom 2001-10-22, B 915-01, Törebodamordet

2.3.3.1 Referat

I det så kallade Törebodamordet åtalades A och B, två sextonåriga pojkar för att ”gemensamt och i samråd eller i vart fall samförstånd”⁴⁶ ha dödat X. Alternativt hade de båda främjat gärningen med råd och dåd. A och B hade tillsammans druckit stora mängder sprit och sedan gått ut tillsammans med

⁴³ Wennberg, 2002, s. 621.

⁴⁴ Wennberg, 2002-2003, s. 594-595.

⁴⁵ Zila, 2012, BrB 23:4 kap. 2.2.1.

⁴⁶ Mariestads TR, dom 2001-08-23, B 337-01, Bilaga 1.

en tredje person. De kom överens om att de ville begå ett brott. A och B bestämde att de skulle döda någon, vilket den tredje personen inte ville vara med på. A visste att X bodde själv i sitt hus, varför de kom överens om att de skulle döda honom. A och B gick in i huset där X dödades med en hammare.

A erkände i efterföljande utredning att det var han som dödat X genom att slå honom i bakhuvudet med hammaren. Hammaren sade han sig ha fått från B när de var inne i huset. B hade därefter gått längre in i huset så att X följde efter och vände ryggen mot A så att A kunde utdela slag mot hans huvud. B menade att han inte hade haft något med hammaren att göra och att han trodde att det bara var ”fyllesnack” att de faktiskt skulle döda någon. Han menade att han och A kommit överens om att de skulle dela lika på ansvaret om de åkte fast varför han i de inledande förhören och till sina vänner sagt annorlunda.

TR tyckte inte att B:s förklaring var trovärdig utan bedömde att han hade varit införstådd med att de skulle döda X samt tagit med hammaren. Då A erkänt att det var han som dödat X dömdes han till mord och B till medhjälp för mord.

Målet överklagas till HovR. Även HovR menar att B:s förklaring inte kunde anses trovärdig. HovR konstaterade att det, när de gick in i huset, måste ha stått klart för B hur det skulle kunna komma att sluta. De anser dessutom det utrett att han överlämnat hammaren till A och att han avlett X uppmärksamhet så att A skulle kunna slå till. Avsikten med B:s handlande måste enligt HovR varit att A skulle kunna döda X.

HovR konstaterar vidare att även om A är den som varit mest aktiv vid utförandet av brottet har även B varit aktiv med att välja hus och att han överräckt hammaren till A. HovR anser därför att han medverkat i en sådan utsträckning att det inte bara kan ses som en nödvändighet för brottets fullbordande utan att han ska ses som gärningsman. Både A och B döms därför för mord för att gemensamt och i samråd ha dödat X.

2.3.3.2 Kommentar

I fallet med Törebodamordet fanns egentligen inga bevissvårigheter förutom vissa tveksamheter kring B:s roll i händelseförloppet. Både TR och HovR anser dock att hans handlande genom både de uppgifter han själv lämnat inledningsvis, och de vittnesförhör som hållits med hans vänner, har blivit helt utrett. Man vet med säkerhet att det är A som faktiskt har dödat X och ändå dömer man både A och B som gärningsmän. HovR tycker alltså att A:s och B:s handlande ska bedömas på samma sätt. B har onekligen spelat en viktig roll vid brottets utförande men som HovR själv påpekar är det A som har varit den mest aktiva. Ändå döms de båda för mord och till och med till samma påföljd. Själva domen markerar därmed inte på något sätt att den ena av de två gärningsmännen varit mer aktiv. De båda ser därför precis lika klandervärda ut. Hade man istället valt att gå på TR:s linje och döma B som

medhjälpare hade man tydligt markerat att det var A som faktiskt var ansvarig för själva dödandet.

Wennberg kommenterar gällande domen att hon inte är helt säker på att A och B faktiskt utfört gärningen som ett ”gemensamt projekt” utan att det snarare verkar som att A har velat genomföra brottet och fått med sig B på noterna. Detta skulle innebära att de båda inte borde ses som gärningsmän utan snarare som gärningsman och medhjälpare.⁴⁷

2.3.4 NJA 2006 s. 535 - Akallarånet

2.3.4.1 Referat

I NJA 2006 s. 535 åtalades A och B för grovt rån för att de tillsammans och i samråd med flera andra personer, genom hot om våld, hade stulit ca 26 miljoner kr från Securitas värdecentral i Akalla. Vid rånet användes en hjullastare för att ta sig in i lokalen, varefter rånarna trängde in i lokalen och tog kontanterna under vapenhot. Vid tidpunkten för rånet hade fotanglar, för att hindra trafik, placerats ut runt området och en bankomat sprängts i Upplands Väsby för att locka iväg polisen. Man hade även stulit bilar och skaffat mobiltelefoner att använda vid rånet. I andra hand yrkade åklagaren på ansvar för medhjälp till grovt rån.

A och B arbetade vid tidpunkten tillsammans på en verkstad som ägdes av A. Det är styrkt att fotanglarna tillverkades på denna verkstad. Det är även styrkt genom vittnesuppgifter att det befann sig ett stort antal personer på verkstaden i fråga natten innan rånet genomfördes och att dessa hade för avsikt att genomföra rånet. Med hjälp av samtalslistor från de mobiltelefoner som använts kunde man fastställa att A har medverkat till planeringen av rånet genom att motta och vidarebefordra underrättelser, samt att han varit närvarande vid i alla fall en av bilstölderna. Han befann sig även i området kring den bankomat som sprängdes vid tidpunkten för rånet.

TR anser det därmed bevisat att A medverkat till rånet. De anser dock inte att han medverkat i sådan utsträckning att han kan dömas som gärningsman och dömer honom därför för medhjälp för grovt rån. Gällande B är det genom verkstadens larm visat att han befann sig där under natten innan rånet genomfördes vilket han själv förnekat. TR anser att det inte kan finnas någon annan anledning till detta än att han varit med och planerat rånet eller i varje fall stärkt gärningsmännen i deras föresats att genomföra rånet och att B därför främjat gärningen. B döms därmed för medhjälp till grovt rån.

Målet överklagades till HovR. Gällande A menar HovR att han genom att delta i förberedelserna för rånet samt närvara i verkstaden och sedan bege sig till brottsplatsen strax före rånet har medverkat på ett *centralt* sätt. De

⁴⁷ Wennberg, 2002, s. 630.

menar att hans medverkan därför inte ska ses som medhjälp utan att han ska dömas som gärningsman.

Angående B anför HovR att verkstaden där B jobbar uppenbarligen haft en betydande roll för planering och förberedelser av rånet. B har dessutom bevisligen varit där natten före rånet då A och flera andra personer befunnit sig där och förberett brottet. HovR menar att det verkar osannolikt att B hade tillåtits närvara om han inte hade varit delaktig i planerna. De anser därför att B måste varit så delaktig att han ska dömas som gärningsman. Både A och B döms därmed som gärningsmän för grovt rån.

Målet överklagades till HD som meddelade prövningstillstånd i frågan om huruvida A och B: s medverkan ska bedömas som gärningsmannaskap eller medhjälp. HD uttalar rent generellt att det är möjligt att döma medverkande som medgärningsmän även om man inte i detalj kan utröna vem som gjort vad. Dock är en förutsättning att det finns sådan bevisning på individnivå att man kan fastställa att personen i fråga medverkat till brottet på ett sådant sätt att han eller hon ska betraktas som gärningsman.

Angående A konstaterar HD att HovR och TR kommit fram till att han under natten då rånet inträffade befann sig i verkstaden, där planering och förberedelse till rånet förutsatts ha ägt rum, samt att han senare under natten ringt och tagit emot samtal i närheten av värdecentralen. Gällande B konstaterar HD att det är styrkt att han befann sig i verkstaden natten före rånet och att han sedan begav sig därifrån strax före det att rånet inträffade. HD konstaterar att det inte är bevisat att vare sig A eller B befann sig på själva brottsplatsen och att B: s medverkan har avslutats innan rånets genomförande. HD menar därmed att den medverkan som HovR funnit styrkt gällande både A och B inte är tillräcklig i förhållande till andra medverkande för att de ska kunna bedömas som gärningsmän. HD återförvisar därmed målet till HovR fortsatt behandling.

2.3.4.2 Kommentar

Man kan säga att HD i NJA 2006 s. 535 sätter ner foten gällande hur långt medgärningsmannaskapet kan utsträckas.

HD uttalar rent generellt att den som främjar ett brott, endast innan detta påbörjats, normalt sett inte ska betraktas som gärningsman. Dock finns undantag från detta exempelvis när det rör sig om medelbart gärningsmannaskap. De säger också att när ett brott kräver en viss arbetsuppdelning, kan en person som endast deltagit mer perifert vara att anse som gärningsman om personen ändå varit med och planerat brottet. Ytterligare säger HD att det är möjligt att döma flera personer i medgärningsmannaskap, även om man inte direkt kan utröna vem som gjort vad, så länge det finns tillräcklig bevisning för att styrka att var och en medverkat i sådan utsträckning att han eller hon ska dömas som gärningsman.

Gällande B är det enda som egentligen kan läggas honom till last att han har befunnit sig i verkstaden före rånet. Därför ska han i enlighet med vad HD tidigare uttalat inte dömas som gärningsman. Han har inte deltagit vid själva

rånet och det finns inget som tyder på att han intagit en sådan ställning att det kan vara fråga om medelbart gärningsmannaskap. Inte heller angående A har det kunnat bevisas att han deltagit vid själva rånet. Han tycks på något sätt varit verksam under tiden detta hände men inte vid själva gärningen. Inte heller han ska därför dömas som gärningsman.

HD gör i detta fall en ansats att sätta någon slags gräns för hur långt (med-)gärningsmannaskapet kan utsträckas. De uttalar vad som kan tolkas som en huvudregel, nämligen att den person som inte varit med vid genomförandet av brottet (på samma plats, vid samma tid) normalt sett inte ska ses som gärningsman, om det inte är fråga om medelbart gärningsmannaskap. De uttalar dock också att det finns undantag.

Detta kan ses som en markering mot tidigare fall där gärningsmannaskapet tycks ha utsträckts mer och mer. Genom denna ansats kan man säga att HD förtydligar gränsen mellan gärningsmannaskap och medhjälp något.

Även Lernestedt är av åsikten att fallet kan leda till att medgärningsmannaskapet stramas upp något. Han anser dock att domen fortfarande lämnar ett för stort utrymme att döma någon som gärningsman trots att han eller hon endast medverkat på ett relativt perifert sätt så länge han eller hon deltagit i planeringen och det finns någon form av anknytning i tid och rum.⁴⁸

2.4 Avslutande kommentarer

Som vi kan utläsa av genomgången ovan har mycket hänt med medgärningsmannaskapet. Utvecklingen tycks ha gått mot att döma för medgärningsmannaskap på allt lösare grunder. Efter Lindome tycks det finnas en ökad benägenhet att döma för medgärningsmannaskap istället för exempelvis medhjälp. I exempelvis Stolsfallet hade man kunnat välja att döma B för medhjälp till A:s brott istället för att döma honom som medgärningsman. För B räckte det att han varit på plats och på något sätt deltagit i våldet för att han skulle ses som medgärningsman.

En ansats tycks ha gjorts av HD på senare år att strama upp tillämpningen av medgärningsmannaskapet något. Detta kan ses i Akallarånet där HD klart har uttalat vilka krav som ska ställas för att en person ska kunna dömas som gärningsman, samt dömt personer för medhjälp snarare än medgärningsmannaskap. I detta fall begränsar HD, genom uppställandet av något som kan ses som en huvudregel, tillämpningen av gärningsmannaskapet något. När personen i fråga inte varit närvarande på platsen vid själva genomförandet av brottet bör denne i de flesta fall istället ses som medhjälpare. Dock uttalar HD att när en person varit närvarande vid brottets genomförande räcker det att personen i fråga deltagit endast *perifert*. De säger också att det är möjligt att döma för medgärningsmannaskap även om det inte i detalj kan fastställas vem som

⁴⁸ Lernestedt, 2009 s. 106.

gjort vad. Tillämpningsområdet för medgärningsmannaskapet tycks därmed, trots HD:s begränsning, fortfarande vara relativt generöst och jag kan här instämma med Lernerstedt om att en ytterligare insnävning hade varit välkommen.

Trots att HD i senare rättsfall har satt en slags gräns för medgärningsmannaskapet är det fortfarande ganska utsträckt och enligt mig något otydligt. Diesen menar att man nästan kan prata om ett slags ”guilt by association” där det krävs att en av gärningsmännen tydligt positionerat ut sig för att inte ”dras med”.⁴⁹

Domstolarna tycks i vissa fall ha en förmåga att döma inblandade som medgärningsmän istället för medhjälpare, även om bevisningen inte räcker till för att fastställa mer än ett perifert inblandande. Även i fall där bevisningen är klar och man kan fastställa vem det är som utfört gärningen, kan domstolen alltså välja att hellre tillämpa medgärningsmannaskapet än att döma andra inblandade som medhjälpare (exempelvis Törebodamordet). Jag menar att bristen på lagstiftning medför att domstolarna får relativt fria händer för vem som kan ”anses som gärningsman”.

När två eller flera personer tillsammans begår brott hamnar man onekligen ganska ofta i svåra bevissituationer där man inte tydligt kan utreda vem som faktiskt varit ansvarig för vilket handlande och därmed inte vem som är gärningsman i strikt mening. Medgärningsmannaskapet synes ha blivit ett sätt att kunna komma runt denna bevisproblematik.

⁴⁹ Diesen, 2000-2001, s. 626 – 627.

3 Gärningsbeskrivningen i svensk rätt

3.1 Gärningsbeskrivningens funktion

En brottsmålsprocess inleds enligt RB 45:1 med att åklagaren inkommer med en stämningsansökan till rätten. Stämningsansökan ska enligt RB 45:4 innehålla uppgifter om;

- ”1. den tilltalade,
2. målsäganden, om någon sådan finns,
3. den brottsliga gärningen med uppgift om tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter som behövs för dess kännetecknande samt de bestämmelser som är tillämpliga,
4. de bevis som åberopas och vad som ska styrkas med varje bevis, samt
5. de omständigheter som gör domstolen behörig, om inte behörigheten framgår på annat sätt.”

Dessa bestämmelser har i stort sett inte ändrats sedan ikraftträdandet 1948.⁵⁰ Den tredje punkten är det som kallas *gärningsbeskrivningen* eller *gärningspåståendet*. Åklagarens gärningsbeskrivning är mycket viktig i en brottsmålsprocess. Det är denna som sätter ramen för hela processen. Detta innebär att domstolen inte får döma över något annat än det som åklagaren åberopat i sin gärningsbeskrivning vilket framgår av RB 30:3. Där stadgas att dom inte får ges över annan *gärning* än den som talan förts avser. Rätten är däremot inte bunden av åklagarens rättsliga beteckning eller tillämpligt lagrum även om åklagaren enligt RB 45:4 p. 3 ska åberopa dessa. Detta kommer av principen om *jura novit curia – rätten känner lagen*. Rätten ska alltså ha kunskap om lagen och applicera denna på den gärning som åklagaren åberopat.⁵¹

Gärningsbeskrivningen är också avgörande när det gäller frågor om *res judicata* och *litispensens*. Reglerna om res judicata och litispensens återfinns i RB 30:9 respektive 45:1 st. 3. RB 30:9 stadgar att ansvar för en gärning som redan prövats inte får upptagas igen medan det framkommer av 45:1 st. 3 att nytt åtal inte får väckas mot någon för samma gärning som personen redan står under åtal för. Båda lagrummen hänvisar alltså till en specifik gärning. För att avgöra om gärningsidentitet föreligger måste man alltså utgå från åklagarens gärningsbeskrivning.⁵²

⁵⁰ Fitger m.fl., RB 45:5, första stycket.

⁵¹ Nordh, 2012, s. 49

⁵² Fitger m.fl., RB 30:9, fjärde stycket.

Möjlighet finns för åklagaren att efter att talan har väcks *justera* sitt åtal och därmed gärningsbeskrivningen. Detta framgår av RB 45:5. Huvudregeln är dock att väckt talan *inte* får ändras utan bara är tillåtet i den utsträckning som rätten finner det lämpligt. Dock framgår av st. 3 i samma paragraf att inskränkning av talan eller återopande av annat lagrum eller ny omständighet inte räknas som en ändring utan istället benämns som *åtalsjustering*. Detta kan alltså åklagaren göra fritt.⁵³

För att sammanfatta kan man konstatera att gärningsbeskrivningen är mycket viktig i en brottmålsrättegång då den fungerar som en ram för hela processen och är avgörande för många andra processuella frågor.

3.2 Krav på gärningsbeskrivningen

Åtal ska enl. RB 23:2 väckas när det finns ”tillräckliga skäl”, vilket innebär att man ”på objektiva grunder kan förutse en fällande dom.”⁵⁴ Om åklagaren inte kan formulera en gärningsbeskrivning som är tillräckligt preciserad, kan man inte förutse en fällande dom och åtal bör därmed inte väckas.⁵⁵

Enligt RB 45:4 st1 p.3 ska åklagaren precisera ”den brottsliga gärningen med uppgift om tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter som behövs för dess kännetecknande, samt de bestämmelser som är tillämpliga”. Gärningen måste individualiseras på ett sätt som gör att den kan skiljas från andra gärningar.⁵⁶ Att åklagaren specificerar vad som läggs den åtalade till last är mycket viktigt för att denna ska ha en möjlighet att förbereda sitt försvar.⁵⁷

Alla omständigheter kan dock inte anges i gärningsbeskrivningen. Under förhandlingen i domstol håller därför åklagaren (och även den tilltalade) enligt RB 46:6 en *sakframställan*. Sakframställan grundar sig på gärningsbeskrivningen men är betydligt mer ingående. I sin sakframställan ska åklagaren redogöra för sina grunder och beskriva händelsen. Som Lindell m.fl. uttrycker det ska åklagaren redogöra ”för vad åklagaren själv gör gällande har skett, det vill säga det händelseförlopp vari den brottsliga gärningen utgjort ett led.”⁵⁸

Det viktigaste med åklagarens gärningsbeskrivning är alltså att den är så pass preciserad att den kan ligga till grund för rättens dom, det vill säga att det framgår vilken gärning rätten har att döma över, samt att den åtalade förstår vad som ligger honom eller henne till last, så att personen vet vad han eller hon ska inrikta sitt försvar på. Det är också viktigt att den är formulerad på ett sätt som gör att domen får tillräcklig res judicata-verkan.

⁵³ Nordh, 2012, s. 59.

⁵⁴ Heuman, 2005-2006, s. 544.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Victor, 1996, s. 229

⁵⁷ Fitger, RB 45:4, fjärde stycket.

⁵⁸ Straffprocessen, 2005, s. 223.

Victor menar vidare att det inte går att ställa upp någon regel som är generell tillämplig för hur preciserad gärningsbeskrivningen bör vara. Problem kan enligt honom uppkomma både på grund av att gärningsbeskrivningen är *överpreciserad* och på grund av att den är *underpreciserad*.⁵⁹

Att en gärningsbeskrivning är underpreciserad innebär att den gärning som läggs den tilltalade till last inte är tillräckligt individualiserad. Detta beror i många fall på att det finns en begränsad eller bristfällig utredning kring omständigheterna. I sådana fall är det självklart inte heller möjligt för åklagaren att precisera gärningen närmare än vad utredningen har kunnat visa.⁶⁰ Bergholtz uttrycker detta som att "[g]ärningsbeskrivningen kan [...] knappast få högre precision än de uppgifter som ligger till grund för den"⁶¹.

Rätten får inte döma över annan gärning eller andra gärningsmoment än den eller de som finns med i gärningsbeskrivningen. Det brukar därför anses att gärningsbeskrivningen, för att en fällande dom ska vara möjlig, måste täcka samtliga av de rekvisit som konstituerar brottet.⁶² I SOU 1982:26 till exempel, sägs att om åklagaren vid åtal för urkundsförfalskning missar att ange att gärningen inneburit fara i bevishänseende ska åtalet (om misstaget inte rättas) "obönhörligen leda fram till ett frikännande"⁶³.

Det är dock inte alltid tillräckligt att bara ange rekvisiten utan ibland krävs ytterligare individualisering. Vid åtal för misshandel räcker det exempelvis inte att ange att den åtalade har *misshandlat* annan eller *tillfogat annan skada*. Här måste åklagaren istället precisera hur misshandeln har gått till, till exempel att gärningsmannen har utdelat ett slag med knuten hand till målsäganden. Det finns dock andra rekvisit där precisering inte brukar krävas. Som sådana kan nämnas skada, vinning, ägnat att framkalla fruktan och så vidare.⁶⁴

Victor anser dessutom att det inte alltid bör vara nödvändigt att ange varje rekvisit i gärningsbeskrivningen. Han anser att då åklagaren alltid ska åberopa den straffbestämmelse som han eller hon anser tillämplig, är det möjligt för rätten att tolka gärningsbeskrivningen i ljuset av denna bestämmelse. Han menar att om något av rekvisiten i lagrummet är av det slag som inte kräver närmare precisering, kan rätten ändå tolka in detta i gärningsbeskrivningen.⁶⁵

Många anser dock att man alltid bör vara försiktig med tolkning av gärningsbeskrivningar. Heuman menar till exempel att rätten vid en tolkning av gärningsbeskrivningen alltid måste tänka på huruvida bevisemat ändras.⁶⁶

⁵⁹ Victor, 1996, s. 239.

⁶⁰ A.a., s. 239 – 240.

⁶¹ Bergholtz, 1992, s. 7.

⁶² Victor, 1996, s. 229.

⁶³ SOU 1982:26 s. 133.

⁶⁴ Victor, 1996, s. 230.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Heuman, 1987, s. 261.

Westberg anser att när det finns tolkningsutrymme i processmaterialet ska rätten alltid tolka detta till den tilltalades fördel. Därför bör domstolen aldrig läsa in påståenden i gärningsbeskrivningen som ”inte har direkt stöd av dess ordalydelse”⁶⁷.

I rättsfallet NJA 2003 s. 486 tas frågan om vad som måste finnas med i gärningsbeskrivningen upp. I målet åtalades A för våldtäkt av barn för att ha haft både analt och oralt samlag med barnet X. X biträdde åtalet och gjorde gällande att A:s gärning istället skulle rubriceras som grov våldtäkt. Detta på grund av X:s låga ålder samt att det ”även i övrigt finns försvårande omständigheter varför våldtäktsbrottet bör anses som grovt”⁶⁸. I TR frikändes A för brottet mot X, då rätten inte ansåg att det var ställt bortom rimligt tvivel att A hade utfört gärningen som den beskrivits i gärningsbeskrivningen. Målet överklagades till HovR där A dömdes för grov våldtäkt mot barn. Anledningen att brottet bedömdes som grovt var dels X:s låga ålder, men också att A led av den smittsamma sjukdomen hepatit B. HovR ansåg att A därför med tanke på smittorisken visat särskild hänsynslöshet.

Målet överklagades till HD som meddelade prövningstillstånd beträffande vilka försvårande omständigheter som fått läggas till grund för bedömningen av huruvida brottet skulle anses som grovt. HD anförde i sina domskäl att det inte finns något krav på att åklagaren ska beskriva den brottsliga gärningen *i detalj*. Det som krävs är att han eller hon anger det som krävs för brottets kännetecknande. Detta torde innebära att gärningsbeskrivningen täcker de rekvisit som utgör brottet. HD anför att uppfattningen i doktrin synes vara att försvårande omständigheter, som talar för att ett brott ska ses som grovt, bör anges i gärningsbeskrivningen. Detta eftersom varje grad av ett brott är att se som ett separat brott. De försvårande omständigheterna är med det synsättet ett av de rekvisit som måste vara uppfyllda. HD menar dock att det finns stora variationer i utformningen av ansvarsbestämmelser. I vissa finns försvårande omständigheter exemplifierade och ibland inte. Detta medför enligt HD att försvårande omständigheter inte uttryckligen måste tas upp i gärningsbeskrivningen för att få ligga till grund för bedömningen. HD menar dock att den kontradiktoriska principen medför ett krav på att dessa omständigheter ändå tas upp vid huvudförhandlingen, så att den tilltalade får möjlighet att bemöta dessa. Det strider enligt HD mot den kontradiktoriska principen även att omständigheter som tagits upp vid förhandlingen, i till exempel enbart personaliadelen, läggs till grund för frågan om brottets rubricering. HD anser att detta kan strida mot rätten till en rättvis rättegång enligt EKMR art. 6.

HD menar att på det sätt som frågan om A:s sjukdom förts in i rättegången, kan A inte sägas ha fått tillräcklig möjlighet att försvara sig mot det påstående att sjukdomen skulle innebära att brottet rubriceras som grovt. De menar att HovR genom materiell processledning borde uppmanat målsäganden att klargöra vad som menades med de i övrigt försvårande omständighe-

⁶⁷ Westberg, 1990-1991, s. 292.

⁶⁸ NJA 2003 s. 486 s. 486.

terna. HD undanröjer därmed HovR:s dom och återförvisar målet till HovR för erforderlig handläggning.

Heuman anser dock att HD har fel i sitt uttalande att gärningsbeskrivningen inte behöver preciseras i detalj. Heuman menar att HD måhända gör en korrekt tolkning av reglerna i RB men att det strider mot EKMR och Europadomstolens praxis (se nästa kapitel).⁶⁹

En annan aspekt som ska preciseras i gärningsbeskrivningen är tiden och platsen för gärningens förövande. Här gäller som i övriga avseenden att gärningen ska kunna särskiljas från andra händelser. Detta är dock inte alltid helt oproblematiskt. För det första kan det vara så att det inte går att fastställa exakt när eller var brottet har begåtts. Detta kan till exempel vara fallet med stölder, där man inte konstant haft uppsikt över föremålet. Man kan till exempel ha lämnat hemmet under en tid eller rört sig mellan flera olika platser varför man inte kan säga exakt när eller var brottet faktiskt begicks. I sådana fall kan inte heller gärningsbeskrivningen innehålla någon exakt uppgift om detta. Att gärningsbeskrivningen i just detta hänseende är vag utesluter dock inte att gärningen ändå anses tillräckligt preciserad för att en fällande dom ska kunna komma till stånd.⁷⁰

En annan situation som kan uppkomma är den i NJA 1991 s. 83. A åtalades här för bland annat misshandel och våldtäkt av sin fru X. Det var här fråga om händelser under flera års tid och våldet hade förekommit ofta, åtminstone varannan vecka. Av alla dessa händelser kunde X närmare beskriva några stycken och ange datum för vissa. I gärningsbeskrivningen åtalades A för att ha våldtagit X vid ett stort antal tillfällen ”under sommaren 1987 – slutet av juli 1990”⁷¹.

HD godtog här att gärningsbeskrivningen på många punkter inte närmare kunde ange tidpunkt för händelserna och ansåg det bevisat att både de gärningar som X kunnat precisera och flera andra hade ägt rum.⁷² Man kan här dra slutsatsen att det (i alla fall vid en viss typ av brottslighet) inte är ett absolut krav att gärningen måste preciseras exakt i tiden.

Bergholtz framhåller att en gärningsbeskrivning måste vara så pass preciserad att den kan *verifieras* genom bevisning från åklagarsidan, samt *falsifieras* av försvaret. Detta menar han är svårt, särskilt för försvarets del, när gärningen inte är tillräckligt preciserad. Är gärningen, som i NJA 1991 s. 83, inte närmare preciserad i tid eller i rum har försvaret svårt att komma med en invändning som falsifierar gärningsberättelsen.⁷³

Problem kan även uppkomma om en gärning är för överpreciserad. Dels kan det bli så att åklagaren inte lyckas bevisa alla de omständigheter som tagits upp i gärningsbeskrivningen. Dessutom kan man hamna i den situationen att

⁶⁹ Heuman, 2005-2006, s. 537.

⁷⁰ Victor, 1996, s. 240.

⁷¹ NJA 1991 s. 83, s. 84.

⁷² Se även, NJA 1993 s. 616.

⁷³ Bergholtz, 1992 s. 7.

gärningen beskrivits så snävt att man vid en friande dom kan ta upp saken på nytt, det vill säga att domens rättskraft blir alltför begränsad.⁷⁴

Victor uppmärksammar särskilt de problem som kan uppstå vid utformandet av gärningsbeskrivningen när flera personer har begått ett brott tillsammans. Som han påpekar, så kan man efter att brottet utretts ofta inte fastställa vem som gjort exakt vad av gärningen. Victor ser inte det som något problematiskt att åklagaren i sådana oklara fall bara utformar gärningsbeskrivningen som att personerna tillsammans och i samförstånd utfört en viss gärning, utan att specificera vem som gjort vad. I fall där man kan särskilja de medverkandes handlande, men ändå inte kan fastställa vem som utfört vilken del, anser Victor att detta bör framgå av gärningsbeskrivningen. Han använder här exemplet att, vid ett bankrån, en person hotat personalen och den andra varit beväpnad och vaktat utanför. Victor anser att det i ett sådant här fall inte borde föreligga några hinder för att döma båda för rån, som gärningsmän.⁷⁵

Ett alternativ som alltid finns för åklagaren är att utforma alternativa gärningsbeskrivningar.⁷⁶ Detta är ett alternativ som torde vara lämpligt i ett sådant fall. Victor påpekar att ju mer olik den brottsliga gärningen en av de åtalade personernas handlande är, desto viktigare är det att detta specifikt anges i gärningsbeskrivelsen. Han använder sig här av exemplet att en av de åtalade har misshandlat en annan medan den andra åtalade har stått bredvid och uppmuntrat detta. I sådana fall borde det inte vara aktuellt att döma båda som gärningsmän. Kan man inte klarlägga vilken av gärningsmännen som gjort vad, borde man, om åklagaren utformar alternativa gärningspåståenden, kunna döma båda för medhjälp till misshandel i enlighet med principen *in dubio pro reo* (se nedan).⁷⁷

Om gärningsbeskrivningen är oklar eller bristfällig bör domstolen försöka åtgärda detta med hjälp av så kallad *materiell processledning* enligt RB 46:4 st. 2. Detta innebär att domstolen riktar frågor eller påpekanden till parterna för att dessa ska få en möjlighet att precisera och utveckla eller begränsa materialet där det behövs. Domstolen får dock inte gå för långt i sin materiella processledning då detta kan stå i strid med dess opartiskhet och den kontradiktoriska principen.⁷⁸

Rättegångsbalken innehåller inga bestämmelser om vad som ska göras då en gärningsbeskrivning inte uppfyller de krav som uppställs i RB 45:4 eller på annat sätt är bristfällig och detta inte kan avhjälpas med hjälp av materiell processledning. Då sådana bestämmelser saknas finns det ingen möjlighet för rätten att avvisa talan på grund av en otillräcklig gärningsbeskrivning.⁷⁹ Detta skiljer brottmål från tvistemål där rätten enligt RB 42:3 och 42:4 kan

⁷⁴ Victor, 1996, s. 240-241 och Bergholtz, 1992, s. 3-4.

⁷⁵ Victor, 1996, s. 246-247.

⁷⁶ Fitger m.fl., RB 45:4, st. 6.

⁷⁷ Victor, 1996, s. 247.

⁷⁸ Nordh, 2012, s. 39 och Straffprocessen, 2005, s. 216-217.

⁷⁹ Fitger m.fl., RB 45:4, st. 9.

ålägga kändanden att komplettera stämningensansökan och i sista hand avvisa denna om den inte uppfyller de krav som finns för en stämningensansökan i tvistemål. I brottmål saknas alltså den kontrollfunktion som rätten fyller i tvistemål. Det finns därför ingen kvalitetsgaranti för gärningsbeskrivningar som föranleder ett åtal.

Det som istället får bli aktuellt om en gärningsbeskrivning är bristfällig är en friande dom. Överklagas inte domen vinner den då rättskraft och talan kan inte tas upp på nytt.⁸⁰ Materiell processledning kan därför vara mycket viktigt för att en brottmålsprocess ska kunna bedrivas på ett effektivt sätt. I fall där åklagarens gärningsbeskrivning är för opreciserad eller oklar för att kunna leda till en fällande dom måste domstolen istället meddela en friande dom. Vad som troligtvis händer då är att åklagaren överklagar domen och justerar gärningsbeskrivningen. I sådana fall måste förhandlingen tas om. Allt detta hade istället kunnat undvikas genom materiell processledning i första instans.⁸¹

3.3 Avslutande kommentarer

Som vi har sett ovan spelar gärningsbeskrivningen en mycket viktig roll i brottmålsprocessen då den fastställer hela processens ram. Den avgör vilka frågor rätten får döma i och avgör domens rättskraft, eller res judicata-verkan. De formella krav som finns på gärningsbeskrivningen uppställs i RB 45:4 och innebär att åklagaren måste ange tid och rum för gärningen samt omständigheter som krävs för dess kännetecknande. Detta säger egentligen inte särskilt mycket, varför istället praxis och doktrin får fungera som vägledning.

Genom NJA 2003 s. 486 slog man fast det som egentligen redan gällde i svensk rätt på grund av EKMR (se nästa kapitel), nämligen att gärningsbeskrivningen måste vara så preciserad att den tilltalade får tillräcklig möjlighet att förbereda sitt försvar. I och med detta rättsfall slår HD fast vad de anser denna rättighet innebär. De trycker även på vikten av den kontradiktorsiska principen och att den tilltalade ska ha möjlighet att yttra sig över de uppgifter som kan läggas till grund för domen. HD ansåg däremot inte att svensk lagstiftning krävde att gärningsbeskrivningen angav alla omständigheter.

Gällande kravet på att tid och rum ska preciseras har praxis visat att kraven är relativt låga. I NJA 1991 s. 83 kunde bara ett fåtal av de gärningar som låg till grund för domen om kvinnofridskränkning preciseras någorlunda i tiden, vilket ändå inte hindrade att domen blev fällande. Det torde i detta fall varit relativt svårt för den tilltalade att lägga upp sitt försvar på ett adekvat sätt.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.

Även i doktrinen finns åsikter gällande gärningsbeskrivningens preciseringsgrad. Victor framförallt verkar vara av den åsikten att krav på gärningsbeskrivningen bör ställas relativt lågt och att domstolen ska lämnas ett visst tolkningsutrymme. Gällande när flera personer tillsammans begår brott, vilket är huvudämnet för detta arbete, anser Victor att det inte är något problem att åklagaren inte preciserar vilket handlande som tillskrivs vem av de tilltalade. Detta gäller dock bara när man inte genom utredningen har kunnat särskilja de inblandades olika handlingar.

Sammanfattningsvis menar jag att det i svensk rätt inte finns särskilt tydliga krav på hur preciserad en gärningsbeskrivning ska vara. De krav som lagstiftningen uppställer, har dessutom genom praxis kommit att tolkas relativt lågt. Även i doktrinen förespråkas att gärningsbeskrivningen inte måste vara alltför precis för att kunna ligga till grund för en fällande dom.

Det enda kravet man därmed tydligt kan urskilja ur svensk rätt är att gärningsbeskrivningen ska ange de rekvisit som konstituerar det specifika brottet. Heuman har dock ansett att den uppfattning som råder i svensk rätt och som HD gett uttryck för är felaktig då den strider mot EKMR. Han menar att EKMR medför att större krav än dessa måste ställas. Vilka krav EKMR uppställer redovisas i följande kapitel.

4 Rätten till en rättvis rättegång enligt EKMR art. 6

4.1 Allmänt om Europakonventionen och dess ställning i svensk rätt

År 1949 upprättades *Europarådet*. Syftet med organisationen var att vidareutveckla de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna. Detta skedde mot bakgrund av världskriget och de brott mot fri- och rättigheter som de medfört. Rådet utarbetade en konvention som undertecknades i Rom 1950. Denna fick namnet *europiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna* men brukar bara kallas för *Europakonventionen*.⁸² Sverige anslöt sig till konventionen, genom ratificerande, 1953.⁸³

Genom Sveriges anslutning till konventionen uppstod frågan om vilken ställning denna skulle ha i svensk rätt. Man ansåg att konventionen inte var direkt tillämplig i svensk lag men att lagen skulle tolkas i enlighet med konventionen så långt som möjligt. Detta även om man genom tolkningen fick avvika från lagstiftarnas ursprungliga intention. Detta synsätt blev så småningom något problematiskt. På grund av detta trädde den 1 januari, 1995 *lagen (1994:1 219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna* i kraft. Samtidigt infördes en särskild bestämmelse i RF (nuvarande RF 2:23) som stadgar att lag eller föreskrift inte får meddelas i strid mot Sveriges åtaganden enligt Europakonventionen. Praxis visar att de svenska domstolarna till stor utsträckning tillämpar lagen i enlighet med konventionen. Konventionen har med andra ord en särskild ställning i den svenska rätten och stor praktisk betydelse i rättstillämpningen.⁸⁴

Konventionens efterlevnad bevakas av *Europadomstolen* i Strasbourg.⁸⁵ Europadomstolen eller Europarådet har ingen möjlighet att vidta några åtgärder för verkställighet mot en stat när Europadomstolen konstaterat att en kränkning av konventionen föreligger. Konventionsstaterna brukar dock se till att efterleva konventionen och Europadomstolens avgöranden. Det har dock införts en procedur enligt vilken Europarådets ministerkommitté och Europadomstolen kan sätta press på en stat som inte fullgör de förpliktelser som ålagts dem genom en dom.⁸⁶

⁸² Danelius, 1993, s. 40.

⁸³ Fisher, 2007, s. 45.

⁸⁴ Danelius, 2012, s. 37-39.

⁸⁵ Fisher, 2007, s. 81.

⁸⁶ Danelius, 2012, s. 34-35.

Konventionen, enligt principer som utvecklats genom Europadomstolens praxis, tolkas autonomt. De olika konventionsstaterna har dock beträffande vissa bestämmelser en så kallad *margin of appreciation*. Detta innebär att man ansett att vissa bedömningar bäst utförs av konventionsstaterna själva. Detta rör först och främst saker som måste bedömas utifrån läget i det aktuella landet eller konventionsstatens nationella rätt. Europadomstolen brukar i sådana lägen förlita sig på att den nationella instansen gjort en korrekt tolkning av konventionsbestämmelsen. På vissa områden anses det dock istället finnas en *europaisk standard*, det vill säga en allmän uppfattning i Europa som avgör hur en konventionsbestämmelse ska tolkas.⁸⁷

4.2 EKMR art. 6 – Rätten till en rättvis rättegång

EKMR art. 6 reglerar *rätten till en rättvis rättegång* (*Fair trial* eller *Fair hearing*). Artikeln är uppdelad i tre stycken olika delar. Den första delen är tillämplig på både brottmål och tvistemål medan den andra och tredje delen endast är tillämpliga i brottmål.

Art 6.1, som alltså gäller både i brottmål och i tvistemål, ställer vissa allmänna krav som alltid ska gälla för att rätten till en rättvis rättegång ska anses vara uppfylld. Enligt art. 6.1 ska var och en vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid. Domstolen ska vara opartisk och oavhängig samt upprättad enligt lag. Vissa undantag får dock göras från kravet på att förfarandet ska vara offentligt och muntligt.⁸⁸

För att en rättegång ska anses som rättvis finns vissa allmänna principer som ska tillämpas. En av dessa principer är den som brukar kallas principen om parternas likställdhet eller *equality of arms*. I brottmål innebär denna princip att den tilltalade inte får ha en sämre processuell ställning än åklagaren. Att den tilltalade har en något bättre ställning eller fler rättigheter än åklagaren är dock inget problem och följer av principen om *in dubio pro reo*.⁸⁹ Denna princip hänger samman med oskuldspresumtionen och innebär även att om det råder någon tveksamhet kring en sak- eller rättsfråga ska alltid det, för den tilltalade, mest förmånliga alternativet tillämpas.⁹⁰

Även principen om ett *kontradiktoriskt förfarande* (*adversarial procedure*), det vill säga att båda parter ska få yttra sig över allt material som förekommer i rättegången, är en del av rätten till en rättvis rättegång enligt EKMR art. 6.1.⁹¹

Till rätten om en rättvis rättegång enligt art. 6.1 hör även ett krav på att en lagakraftvunnen dom ska vara bestående och inte kunna upphävas eller änd-

⁸⁷ A.a., s. 50-55.

⁸⁸ A.a., s. 146.

⁸⁹ Straffprocessen, 2005, s. 33.

⁹⁰ A.a., s. 399.

⁹¹ Danelius, 2012, s. 246-247.

ras om det inte finns starka skäl för detta.⁹² I detta sammanhang bör även nämnas art. 4 i det sjunde tilläggsprotokollet som slår fast principen *ne bis in idem*, som innebär ett förbud mot att dömas eller åtalas på nytt för en gärning man redan dömts eller frikänts för.⁹³

Enligt art. 6.2 ska en person som blivit anklagad för brott betraktas som oskyldig till dess att hans eller hennes skuld har fastställts lagligen. Detta är alltså en oskuldspresumtion som till skillnad från 6.1 enbart är tillämplig i brottmål. Av denna oskuldspresumtion följer att bevisbördan i brottmål alltid ska ligga hos åklagaren och aldrig hos den tilltalade.⁹⁴

I art 6.3 följer ytterligare specificerade rättigheter som ses som minimirättigheter för den tilltalade i brottmål. Dessa speciella minimirättigheter fungerar som särskilda krav för att en process ska uppnå det krav på *rättvis rättegång* som uppställs i art. 6.1.⁹⁵

De minimirättigheter som uppställs för någon som blivit anklagad för brott i art. 6.3 är:

- a) ”att utan dröjsmål, på ett språk som han förstår och i detalj, underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom,
- b) att få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar,
- c) att försvara sig personligen eller genom rättegångsbiträde som han själv utsett eller att, när han saknar tillräckliga medel för att betala ett rättegångsbiträde, erhålla ett sådant utan kostnad, om rättvisans intresse så fordrar,
- d) att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot honom samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom,
- e) att utan kostnad bistås av tolk, om han inte förstår eller talar det språk som begagnas i domstolen.”

De minimirättigheter som är särskilt relevanta för denna framställning och som därför kommer att behandlas särskilt nedan är punkterna a) och b), det vill säga rätten att underrättas om innebörden och grunden för en anklagelse riktad mot sig, samt rätten att få tid och möjlighet att förbereda sitt försvar.

En viktig princip gällande art. 6 är att frågan om huruvida rättegången varit rättvis ska bedömas mot rättegången som en *helhet*. Detta innebär att man först efter processens slut kan avgöra huruvida en kränkning av den tilltalades rätt till en rättvis rättegång föreligger. En frikännande dom kan till exempel leda till att personen inte anses ha lidit någon skada och ingen kränkning har skett.⁹⁶ Detta innebär att det finns möjlighet att ”läka” en brist i processen under processens gång.

⁹² A.a., s. 247.

⁹³ A.a., s. 612.

⁹⁴ Fisher, 2007 s. 65.

⁹⁵ Danelius, 2012, s. 320.

⁹⁶ A.a., s. 246.

4.3 Underrättelse om anklagelse och möjlighet att förbereda sitt försvar

4.3.1 Allmänt

De bestämmelser som är relevanta för frågan vilka krav som ställs på gärningsbeskrivningen är framförallt art. 6.3 a) och b).

Punkt a) stadgar att en person har rätt att bli underrättad om innebörden av och grunderna för en anklagelse riktad mot honom eller henne medan punkt b) säger att personen måste få tillräcklig tid och möjlighet för att kunna förbereda sitt försvar.

Dessa två bestämmelser samspelar med varandra på det sättet att punkt a) måste läsas i ljuset av punkt b). Detta innebär att exempelvis vid fråga om hur detaljerad en underrättelse enligt punkt a) ska vara, måste man ta hänsyn till om personen har fått tillräckligt med information för kunna förbereda sitt försvar.⁹⁷

Enligt art. 6.3 gäller de minimirättigheter som där uppställts ”var och en som blivit anklagad för brott”. Av denna ordalydelse följer att rätten att bli underrättad om en anklagelse och kraven som ställs på underrättelsen inte riktar in sig specifikt på gärningsbeskrivningen utan har ett bredare tillämpningsområde än så.⁹⁸ Jag fokuserar dock på de aspekter som är relevanta just för gärningsbeskrivningen.

Redan av ordalydelsen av art. 6.3 a) följer att den underrättelse som ska lämnas till en anklagad ska innehålla både *innebörden av* och *grunderna för* anklagelsen. Detta innebär att den anklagade ska underrättas både om de faktiska gärningar som han eller hon påstås ha utfört och om den rättsliga kvalificeringen av dessa gärningar.⁹⁹ Underrättelsen ska dessutom vara *detaljerad* (”promptly and in detail”) och på ett språk som han eller hon förstår. Redan av artikeln i sig och ordvalet ”i detalj” följer därmed att relativt höga krav torde ställas på denna underrättelse. För att närmare undersöka dessa krav följer nu en genomgång av ett antal relevanta avgöranden från Europadomstolen.

4.3.2 Pelissier och Sassi mot Frankrike

Ett fall av relevans för frågeställningen är *Pelissier och Sassi mot Frankrike*. I detta mål hade Pelissier och Sassi anklagats för konkursbrott. I första instans frikändes de båda på grunden att endast den som varit att betrakta som *manager* kunde fällas för konkursbrott, vilket ingen av de båda varit.

⁹⁷ Se ex. *Pelissier och Sassi mot Frankrike*, Europadomstolens dom av den 25 mars 1999, Appl. No. 25444/94, para. 54.

⁹⁸ Se också Danelius, 2012, s. 320-321.

⁹⁹ Danelius, 2012, s. 320.

Domen överklagades till andra instans. Åtalet biträdades där av en av borge-
närerna i konkursen som hävdade att de båda tilltalade i alla fall gjort sig
skyldiga till medhjälp till konkursbrott. I andra instans dömdes de båda till-
talade för medhjälp till konkursbrott. De tilltalade överklagade målet till
kassationsdomstolen och hävdade att de inte blivit underrättade om den al-
ternativa anklagelsen om medhjälp. Kassationsdomstolen menade dock att
det var utrett att de hade gjort sig skyldiga till medhjälp till konkursbrott och
fastställde därför domen.

Pelissier och Sassi klagade till Europadomstolen och hävdade att förfarandet
kränkt deras rätt till en rättvis rättegång. Europadomstolen påpekar här
vikten av ett kontradiktoriskt förfarande och uttalar att för att försvarets
rättigheter ska anses uppfyllda, måste de fått möjlighet att yttra sig över det
alternativa yrkandet. De konstaterar att det alternativa yrkandet inkommit
först efter det huvudsakliga överklagandet av domen och att franska staten
inte lyckats visa att detta yrkande faktiskt kommunicerades till de tilltalade.

De konstaterar också att medhjälp skiljer sig så pass mycket från huvud-
brottet att det inte kan ses som olika grader av samma brott och att försvaret
antagligen sett annorlunda ut om de fått information om det alternativa yr-
kandet. De påpekar att domstolen borde gett Pelissier och Sassi ytterligare
tid för att förbereda sitt försvar sedan det alternativa yrkandet blivit känt.
Domstolen konstaterar därmed att Pelissier och Sassi berövats sin rätt till en
rättvis rättegång och att en kränkning av art. 6.3 a) och b) tillsammans med
art. 6.1 i konventionen.

4.3.3 Mattoccia mot Italien

Ett av de absolut viktigaste fallen från Europadomstolen som behandlar
frågan är *Mattoccia mot Italien*¹⁰⁰.

Mattoccia dömdes i Italien för våldtäkt mot R. Mattoccia arbetade med
att köra skolbuss och R, som var mentalt funktionshindrad, brukade åka med
bussen. Våldtäkten hade ägt rum någonstans inne på R:s skola, i en säng.
Det var dock något oklart var. R hade inte självant berättat om händelsen
utan R:s mamma märkte att dottern uppträdde märkligt och tog därför med
henne för en undersökning i sällskap med socialarbetaren C.T. Våldtäkten
antogs ha ägt rum precis före den 11 november 1985 när R:s mamma först
märkt att R uppträdde ovanligt.

Under processen mot Mattoccia förekom en viss förvirring kring vilket da-
tum och på vilken plats våldtäkten faktiskt ägt rum. I sin gärningsberättelse
påstod åklagaren att våldtäkten hade ägt rum ”in Rome, in November
1985”¹⁰¹. Det förekom uppgifter som sade dels att våldtäkten förekommit på
en toalett på skolans andra våning och dels i ett terapirum på skolans tredje
våning. Denna information hade dock Mattoccia inte fått. Gällande tid-

¹⁰⁰ *Mattoccia mot Italien*, Europadomstolens dom av den 25 juli 2000, Appl. No. 23969/94.

¹⁰¹ *Mattoccia mot Italien*, para. 18.

punkten sades det först att våldtäkten ägt rum den 21 november (antagligen på grund av att C.T hade blandat ihop datumen). När domen meddelades hade domstolen slagit fast att våldtäkten ägt rum omedelbart före den 11 november på någon plats inne på skolan, exakt vilken ansågs dock irrelevant.

Mattoccia överklagade till andra instans på grunden att den information han fått om anklagelsen var för vag för att han skulle ha kunnat förbereda sitt försvar tillräckligt. Även i andra instans dömdes han för våldtäkt. Mattoccia överklagade till kassationsdomstolen som inte tog upp målet.

Mattoccia stämde Italien inför Europadomstolen och hävdade att hans rätt till en rättvis rättegång enligt art. 6.1 och art. 6.3 a) och b) blivit kränkt. Europadomstolen konstaterade att hur detaljerad informationen som en anklagad har rätt till måste vara, beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Dock måste de alltid vara så detaljerade så att den anklagade har möjlighet att förbereda sitt försvar på ett tillräckligt sätt.

Europadomstolen konstaterar vidare att på grund av den vaga utformning gärningsbeskrivningen har haft (in Rome, in November) har Mattoccias försvar blivit lidande. Mattoccia hade i sitt försvar bland annat hävdat att han aldrig varit ensam med R på bussen då han trodde att det var där våldtäkten antogs ha ägt rum. Mattoccia hävdade att om han vetat att våldtäkten påstods ha ägt i skolan vid ett visst datum kunde han med hjälp av sin arbetsgivare styrkt att han haft andra uppdrag vid den tiden och därmed inte befunnit sig på skolan. I alla fall borde domstolen när det stod klart att uppgifterna om tid och plats hade ändrats eller inte nått fram till den tilltalade, ha låtit Mattoccia få mer tid för att förbereda sitt försvar.

Europadomstolen fann därmed att Mattoccia inte hade fått tillräcklig information om anklagelsen mot honom och därmed berövats sin rätt till en rättegång. En kränkning av art. 6.3 a) och b) tillsammans med art. 6.1 var därför för handen.

4.3.4 Dallos mot Ungern

I fallet Dallos mot Ungern¹⁰² hade Dallos åtalats i nationell domstol för förskingring. Dallos överklagade domen till högre instans. I den högre instansen dömdes han igen till samma straff, fast för bedrägeri istället för förskingring. Dallos överklagade målet till Ungerns högsta domstol. Högsta domstolen tog upp målet och höll en ny förhandling ("public session"). De ansåg det därefter bevisat att Dallos gjort sig skyldig till bedrägeri och fastslog den lägre instansens dom.

Dallos anhängiggjorde ett klagomål mot Ungern vid Europadomstolen och menade att hans rätt till en rättvis rättegång enligt art. 6.1 och art. 6.3 a) och

¹⁰² *Dallos mot Ungern*, Europadomstolens dom av den 1 mars 2001, Appl. No. 29082/95.

b) kränkts. Europadomstolen konstaterar att en person som är anklagad för ett brott har rätt till information både om den gärning som åtalet gäller och den rättsliga klassificeringen av denna gärning. De menar att då Dallos inte vetat att den gärning han begått skulle kunna komma att klassas som ett annat brott än det som angetts har han inte heller fått tillräcklig möjlighet att försvara sig mot detta nya brott.

De påpekar dock att det är en allmän princip att frågan huruvida en rättegång är rättvis eller inte, måste bedömas med hänsyn till hela rättegången. De anser att då Ungerns högsta domstol tog upp hela målet till en helt ny prövning har Dallos där haft chansen att försvara sig mot den nya rubriceringen av brottet. Europadomstolen menar därmed att den brist som förelåg i processen ”läkts” i den högsta domstolen. Därför, konstaterar Europadomstolen, har Dallos fått en rättvis rättegång och inget konventionsbrott föreligger.

4.4 Avslutande kommentarer

EKMR har som vi kan se en mycket viktig position i den svenska rätten, både på lagstiftningsnivå och på tillämpningsnivå. Det är därför mycket viktigt att de krav som ställs på en rättvis rättegång eller *fair trial* efterlevs. Som framkommit i föregående kapitel så har de bestämmelser i RB, som reglerar åklagarens gärningsbeskrivning, inte ändrats sedan EKMR trädde i kraft och har därför inte anpassats efter konventionens krav. På grund av detta får EKMR en särskilt viktig ställning på området.

Av de krav som ställs på en rättvis rättegång är det framförallt de i 6.3 a) och b) som är aktuella för framställningen. Dessa krav samspelar med 6.1 och ska därigenom bidra till att garantera en rättvis rättegång i brottmål. Redan av ordalydelsen, *utan dröjsmål* och *i detalj* (”promptly and in detail”) framgår att de krav som ställs är ganska höga. 6.3 a) måste dock alltid tolkas i ljuset av 6.3 b) då det avgörande är om underrättelsen varit tillräckligt detaljerad för att den tilltalade ska kunna förbereda sitt försvar.

De krav som ställs av art.6 i EKMR torde därmed vara betydligt högre ställda än de som uppställs i RB. I EKMR uttrycks explicit att en viktig funktion med underrättelsen – och därmed gärningsbeskrivningen – är att ge den eller de tilltalade en tillräcklig möjlighet att förbereda sitt försvar. Det framkommer även som nämnts att underrättelsen ska beskriva gärningen i *detalj*. Detta skiljer sig från HD:s syn på saken. De har istället uttalat att det *inte* krävs att den brottsliga gärningen beskrivs i detalj (se föregående kapitel). Detaljriktighet kan visserligen vara en gradfråga men redan av detta torde följa att EKMR ställer högre krav än vad de svenska reglerna i RB gör.

Även de rättsfall som jag har studerat ovan visar att EKMR ställer relativt höga krav på denna underrättelse. Det är viktigt att den tilltalade blivit underrättad om både de *faktiska* och de *rättsliga* omständigheterna. En vag och

oprecis gärningsbeskrivning kan därför medföra en kränkning av EKMR, som till exempel var fallet i *Mattoccia*. Där fastslogs även att det inte räcker med att den tilltalade har haft *möjlighet att ta reda på* de faktiska omständigheter som lagts honom eller hennes till last till exempel genom att begära att få ta del av förundersökningsprotokollet (i *Mattoccias* fall för att kontrollera tid och plats för gärningen) utan den tilltalade måste faktiskt på ett aktivt sätt bli underrättad om omständigheterna.

Ur art. 6 och rätten till en rättvis rättegång kommer även det kontradiktorska förfarandet som Europadomstolen trycker på ibland annat *Pelissier och Sassi*. Det räcker alltså inte att en tilltalad har blivit underrättad på ett korrekt sätt. Han eller hon måste även ha givits möjligheten att yttra sig över vad som läggs honom eller henne till last.

I fallet *Dallos* framhävde Europadomstolen även principen om att det är rättegången *som en helhet* som ska beaktas. Detta innebär att även om en gärningsbeskrivning skulle anses bristfällig och därför innebära en kränkning av EKMR, finns det en möjlighet att läka bristen under processens gång. Detta kan till exempel göras genom att åklagaren genom materiell processledning får förtydliga gärningsbeskrivningen och att den tilltalade sedan får tid på sig att förbereda sitt försvar och bemöta de nya uppgifterna.

5 Gärningsbeskrivningen vid åtal för medgärningsmannaskap

5.1 Inledning

I detta kapitel följer en genomgång av gärningsbeskrivningar gällande medgärningsmannaskap i praxis. Syftet är att undersöka hur de tilltalades olika handlande behandlas i gärningsbeskrivningar och tillhörande domar. De första fem rättsfallen är sådana där jag vid en granskning har ansett att gärningsbeskrivningen på något sätt är bristfällig eller otydlig. De sista två rättsfallen anser jag skiljer sig från de andra fem i det att gärningsbeskrivningarna utformats betydligt mer detaljerat. På grund av detta har jag valt att behandla dessa två i anslutning till varandra, efter resterande som följer i kronologisk ordning.

5.2 Göta Hovrätts dom 2000-06-07, B 158-00, B 180-00 – Malexandermorden

5.2.1 Åtalet

Morden på två poliser utanför Malexander inträffade 28 maj 1999. A, B och C åtalades för att efter ett rån mot en bank i Kisa ha skjutit ihjäl två efterföljande polismän. Domen är omfattande och innehåller flera åtalpunkter och ett flertal andra tilltalade. Den delen av åtalet och domen som gäller själva morden är inte särskilt anmärkningsvärd. Rätten anser att det är styrkt att både A, B och C har skjutit mot poliserna, även om det inte har kunnat fastställas vem eller vilka av gärningsmännen som avlossade de dödande skotten. Både i TR och HovR döms samtliga av A, B och C för mord för att gemensamt och i samförstånd ha dödat de båda polismännen. Domen i denna del bygger därför på ett ordinärt medgärningsmannaskap där gärningsmännen tillsammans uppfyller de rekvisit som krävs. Den åtalpunkt som rör själva morden är därför inte särskilt intressant för framställningen.

Värt att notera däremot är åtalpunkt 15 och 16. Dessa avser åtal för försök till grovt rån samt grovt rån beträffande A, B och en okänd person. Enligt gärningsbeskrivningen har A och B samt ytterligare en okänd person tillsammans och i samförstånd beslutat att genomföra två rån, ett mot Ica i Österbymo och ett mot Systembolaget i Österbymo. De har även tillsammans och i samförstånd förberett rånerna genom att anskaffa nödvändigt material, som vapen, samt stulit två bilar. Vidare har enligt gärningsbeskrivningen ”rånarna” kört till Ica i Österbymo där ”en av rånarna” gått in, utrustad med

bland annat en yxa. Rånaren gav sig dock av från butiken utan att ha lyckats komma åt några pengar. ”De två andra rånarna” körde vidare till Systembolaget där de gått in beväpnade med skjutvapen. ”Rånarna” har sedan avlossat ett skott som träffat X i benet varpå de lämnat platsen. Alla tre ”rånarna” har deltagit aktivt i båda rånerna att de ska bedömas som gärningsmän. Alternativt har de främjat brotten med råd och dåd.¹⁰³

Till styrkande av åtalet anfördes en ganska omfattande muntlig bevisning.

5.2.2 Tingsrättens bedömning

Tingsrättens dom¹⁰⁴ i denna del är mycket kortfattad. TR konstaterar att varken A eller B har kunnat styrka sina påstådda alibin. De signalement som vittnen vid rånerna har lämnat stämmer mycket väl överens med A och B och vittnen har dessutom hört de andra rånarna använda A:s namn. TR finner därmed att det är styrkt att A och B deltagit i rånet på det sätt som åklagaren gjort gällande.

TR konstaterar även att det genom vittnesuppgifter får anses ställt utom rimligt tvivel att även C deltog i rånerna. Då åklagaren inte yrkat ansvar för C i denna del kan de dock inte döma honom för brotten.

5.2.3 Hovrättens bedömning

Målet överklagas till HovR. I HovR erkänner A *medhjälp* till rån, genom att han körde den första rånaren till Ica samt rån mot Systembolaget.

Även HovR:s domskäl är på denna punkt mycket kortfattade. A döms i enlighet med sitt erkännande till grovt rån mot Systembolaget. HovR bedömer dock att då han även i hög grad varit involverad i förberedelserna till rånet mot Ica ska han dömas som gärningsman även för detta. A döms alltså som gärningsman för försök till grovt rån.

Gällande B konstaterar även HovR att han inte kunnat styrka sina uppgifter om var han befann sig den aktuella dagen. De menar också att de signalement och övriga uppgifter som lämnats av vittnen från både Ica och Systembolaget tydligt pekar ut B som rånare på båda ställena. Även B döms därmed för försök till grovt rån samt grovt rån.

5.2.4 Kommentar

Vid en granskning av åtalspunkterna 15 och 16 i gärningsbeskrivningen kan man se att de olika rånarnas respektive insatser knappt är individualiserade alls. De omnämns som ”rånarna” eller ”en av rånarna” utan att man namn-

¹⁰³ Linköpings TR, deldom 2000-01-18, B 1246-99, s. 26-28 och dom 2000-02-02, B 1246-99, s. 9-11.

¹⁰⁴ Linköpings TR, deldom 2000-01-18, B 1246-99, och dom 2000-02-02, B 1246-99.

ger vilken eller vilka det faktiskt rör sig om. Man behandlar helt enkelt de tre rånarna som ett kollektiv. Detta blir särskilt problematiskt då en av rånarna är okänd och inte en del av åtalet.

Man har i detta fall valt att se de båda rånerna som en händelse. Men då det finns en gärningsman som är helt okänd vore det fullt möjligt att det var denne som på egen hand utfört det första rånet. Ändå väljer man att yrka ansvar för A och B även gällande detta.

Det anges inte heller vad som i fallet konstituerar ”tillsammans och i samförstånd”. Av gärningsbeskrivningen framgår bara att de har planerat brotten, skaffat utrustning samt stulit två bilar. Det konkretiseras inte på något ställe vilka gärningar var och en har utfört och på vilket sätt det förekommit ett samförstånd.

Även efter att A har erkänt sin del i brotten och det måste ha blivit klarlagt att han inte rånade Ica-butiken, menar HovR att han ändå ska ses som gärningsman för detta, eftersom han deltagit i förberedelserna för även detta rån samt kört till platsen. Detta räckte i det här fallet för att han skulle ses som gärningsman även om det inte är klarlagt vad hans roll i förberedelserna var.

Då man, som i det här fallet, väljer att utforma gärningsbeskrivningen med gärningsmännen som ett kollektiv kan det påverka de tilltalades möjlighet att försvara sig. Utifrån denna gärningsbeskrivning vet de tilltalade inte vilken butik de påstås ha rånat, om de använt yxa eller om de skjutit någon. Detta är viktiga uppgifter som självklart kan påverka hur man som tilltalad väljer att lägga upp sitt försvar. I detta fall klargörs dock en del under huvudförhandlingen. Eftersom vittnena kan beskriva gärningsmännen på ett relativt detaljerat sätt, kan både HovR och TR ändå klarlägga vilken av rånarna som deltagit i vilket av brotten.

5.3 Svea Hovrätts dom 2000-07-14, B 3225-00 – Syndikalismordet

5.3.1 Åtalet

I det så kallade syndikalismordet åtalades tre personer för att ha dödat syndikalisten X. Motivet sades vara hämnd för att X hade sett till att en vän till de tilltalade blivit av med sitt jobb och fackliga uppdrag på grund av sina nazistiska åsikter.

Gärningsbeskrivningen i målet var mycket kortfattad och detaljfattig. Det enda som anges är att

”[A, B och C] har den 12 oktober 1999 i Sättra i Stockholm gemensamt och i samråd berövat [X] livet genom att skjuta honom med ett flertal skott.”¹⁰⁵

¹⁰⁵ Stockholm TR, dom 2000-04-14, B 6745-99, bilaga 1.

I andra hand yrkades att A, B och C

”under tiden september – 12 oktober i Stockholm främjat gärningen bl.a. genom att inhämta uppgifter om [X], kontrollera huruvida han befunnit sig i bostaden, företa rekognosceringsturer i området vid brottsplatsen, tillhandahålla vapen och ammunition samt köra eller medfölja gärningsmännen till och från brottsplatsen.”¹⁰⁶

Polisen hade under några veckor haft spaning på A och hade därför sett att A, B och C vid ett par tillfällen träffats och tillsammans åkt till området runt X:s bostad. Det fanns även ett vittne, en granne till X, som kvällen för mordet hört bråk i trappuppgången och därefter sett X jagas uppför trappan av en man med pistol och därefter en man till varefter flera skott avlossats. Därefter såg hon två män lämna huset.

5.3.2 Tingsrättens bedömning

TR¹⁰⁷ ansåg inte att den bevisning som åklagaren lagt fram räckte till för att utom rimligt tvivel fastställa att A och B varit de personer som setts i X:s trappuppgång. Gällande C ansåg TR att de uppgifter som framkommit om honom (uppgifter som pekade på att han främst varit med som chaufför till och från platsen) och den bedömning man gjorde angående A och B inte kunde medföra att han skulle ses som gärningsman.

TR gick därefter över till att bedöma andrahandsyrkandet. De bedömer att det är klarlagt att både A, B och C har medverkat till telefonsamtal till X för att kontrollera om denne var hemma. De anser också att det är klart att alla tre tidigare varit i området och rekognoscerat. B har erkänt att han har följt med gärningsmännen till och från brottsplatsen. Det är genom spanarnas uppgifter klarlagt att C vid tillfället har kört i alla fall B till området. TR anser det även utrett att A på grund av hans diffusa uppgifter om vad han gjorde den aktuella kvällen, samt vissa vittnesuppgifter, följt med B till platsen.

Gällande uppsåtsprövningen så anser TR att på grund av de tilltalades bakgrund med inslag av nazistiska ideologier, våldsbägenhet och vapenintresse kan de antas ha haft i alla fall eventuellt uppsåt till medhjälp till mord. Alla de tre tilltalade döms därmed till medhjälp till mord.

5.3.3 Hovrättens bedömning

Målet överklagas till HovR. HovR konstaterar att den ammunition som använts vid mordet även hittats i C:s bil samt i källaren hos A och att det därför är utrett att A haft tillgång till det vapen som använts vid mordet. Utifrån

¹⁰⁶ Stockholm TR, dom 2000-04-14, B 6745-99, bilaga 1.

¹⁰⁷ Stockholm TR, dom 2000-04-14, B 6745-99.

spanarnas uppgifter anser HovR det även fastställt att A, B och C tillsammans har färdats i bil till området där X bodde strax före tidpunkten för mordet. B har erkänt att han har gått in i trapphuset och vittnet som bodde granne med X har sett två personer i trapphuset. HovR anser att det är utrett att C, som var den enda av de tre med körkort och som var ägare till bilen, har kört till och från platsen och stannat i bilen under tiden de andra var inne i trapphuset. Det är därmed fastställt att A och B var de som var inne i trapphuset. HovR anser dock att man inte kan avgöra vem av dessa som avlossade de dödande skotten. Utredningen har visat att det är två vapen som har avlossats. Vittnet har sett att den man som kom sist uppför trappan har sträckt upp armen och räckt över något till den första. HovR anser det därigenom fastställt att den av A och B som inte skjutit de dödande skotten har antingen avlossat skott i riktning mot X eller räckt över ett vapen till den person som avlossat skotten. Detta innebär enligt HovR att båda ska ses som gärningsmän. A och B döms därför för mord.

HovR menar att det är troligt att meningen med besöket från början bara var att skrämja X. Därför anser de inte att C kan dömas för medhjälp till mord. Han har dock kört A och B från platsen och därmed hjälpt de att undkomma. Han döms därför för skyddande av brottsling.

5.3.4 Kommentar

I målet med syndikalismordet kan vi se ett exempel på en *mycket* detaljfattig gärningsbeskrivning. I den första delen av gärningsbeskrivningen, det vill säga förstahandsyrkandet, framkommer bara det allra mest grundläggande, det vill säga datum och ort för gärningen samt det rekvisit som BrB 3:1 uppställer, att de berövat X livet. Det framkommer även att detta skett gemensamt och i samråd. Den andra delen av gärningsbeskrivningen, det alternativa yrkandet, är något mer detaljerad men fortfarande mycket kortfattad. Inte någon av delarna innehåller någon form av individualisering beträffande vem som har gjort vad vid händelsen.

I det här fallet stod det från början ganska klart att en av de tilltalades handlande stod ut från de andras. I sakframställan gör åklagaren gällande att A och B lämnat bilen och gått in i X:s trapphus medan C stannade i bilen. Detta framgår inte på något sätt i gärningsbeskrivningen. Detta är en relativt stor, avgörande skillnad i de tilltalades agerande.

Åklagaren specificerar inte heller på vilket sätt de tre har begått brottet ”gemensamt och i samråd”. Eftersom åklagaren har valt att använda begreppet samråd och inte samförstånd åsyftas alltså ett uttryckligt samråd eller en överenskommelse. Möjligen kan man tolka andra delen av gärningsbeskrivningen till att utgöra ett slags samråd. Detta kunde dock ha förtydligats.

Den gärningsbeskrivning som ligger till grund för åtalet i detta mål är även ganska vag gällande tid och plats för gärningen. Inga oklarheter eller tveksamheter verkar ha funnits kring denna information. X hittades död i sin

trappuppgång och utredningen har sedan tydligt visat att mordet skett där. Det är även fastställt, så när som på några minuter, vid vilken tidpunkt gärningen har inträffat. Även gällande andra delen av gärningsbeskrivningen fanns relativt detaljerad information. På grund av spanarnas uppgifter har man vetat vilka datum de tilltalade varit i området och rekognoscerat och när telefonsamtalet ringts. Trots detta har åklagaren valt att utforma gärningsbeskrivningen på ett sätt som bara innehåller den absolut mest grundläggande informationen.

Utefter den gärningsbeskrivning som lagt grunden för detta åtal anser jag att de tilltalades möjlighet att på ett tillräckligt sätt förbereda sitt försvar har varit mycket liten. Det framkommer ingen uppgift om vilket handlande det är som läggs dem till last och eller på vilket sätt det skiljer sig mellan de tre tilltalade. I målet fanns ändå betydligt mer information. I många fall, där gärningsbeskrivningen på något sätt är oprecis eller otydligt utformad, beror bristen på att utredningen inte har kunnat klarlägga vad det är som faktiskt hänt. Det är dock inte fallet i detta mål. Här fanns möjlighet att vara betydligt mer specifik. Åklagaren har trots detta valt att inte individualisera eller precisera de tilltalades ansvar, vilket antagligen har inverkat på deras möjlighet att förbereda sitt försvar, i försvårande riktning.

5.4 Hovrätten för Västa Sveriges dom 2000-08-29, B 2957-00 – Göteborgsbranden

5.4.1 Åtalet

Den 29 oktober 1998 brann en fastighet vid Backaplan i Göteborg ner. I lokalen hölls en fest för ungdomar. 63 ungdomar omkom och över 50 personer fick allvarliga kroppsskador.

I april år 2000 väcktes åtal mot A, B, C och D för mordbrand vid Göteborgs TR. Åklagarens gärningsbeskrivning löd som följer:

”[A, B, C och D] anlade den 29 oktober 1998 tillsammans och i samförstånd brand i en fastighet vid Backaplan i Göteborg.

[...]

[A, B och C] sammanträffade redan någon vecka före aktuell fest med kamrater varvid hot uttrycktes om att festen skulle förstöras om de ej kom in utan att erlægga entréavgift.

Under festkvällen var [A, B och C] hela tiden tillsammans. Vid ankomsten förekom meningsskiljaktigheter med arrangörerna i samband med erläggande av entréavgift. De bistod även varandra vid ett bråk med andra gäster inne i festlokalen vilket medförde att [A, B och C] efter bråket lämnade lokalen.

Strax herefter uttalade [A] till annan att festen skulle stoppas genom att brandlarmet skulle sättas igång och brandkåren komma till platsen. D möjliggjorde för [A, B och C] att åter komma in i fastigheten genom att efter uppmaning släppa in dem i byggnadens nedre plan via en baddörr. Han följde sedan med de övriga varvid de på väg till trapphuset fann en dunk innehållande brännbar vätska som de tog med sig.

I trapphuset hälldes brännbar vätska ut över ett större antal där uppstaplade stolar. Vidare revs och placerades papper under och ovanpå stolarna varefter i vart fall [A] antände det brännbara materialet. De övriga befann sig då i omedelbar närhet av honom. Någon av dem uppmanade även [A] slänga en sopsäck på elden.

Samtliga var medvetna om att brand skulle anläggas då dunken medfördes, pappersmaterialet ihopsamlades och brännbar vätska hälldes ut över stolarna i trapphuset. Genom att medfölja dit och där närvara samt utan att visa några betänkligheter mot vad som pågick solidariserade de sig med [A] och styrkte honom när branden anlades.

De var likgiltiga till den fara de åstadkommit genom sitt handlande då de tillsammans lämnade platsen.

Subsidiärt har de genom sitt handlingssätt av oaktsamhet orsakat 63 ungdomars död samt åsamkat minst 50 människor sådan kroppsskada eller sjukdom som ej är ringa. Gärningen bör bedömas som grov främst med hänsyn till faran för det stora antalet människor, som befann sig i intilliggande festlokal, spridningsrisken samt att branden anlågts i en nödutgång.”¹⁰⁸

Den bevisning som anfördes var framförallt de tilltalades egna berättelser, berättelser från andra personer som närvarat vid festen samt en brandteknisk undersökning. De fyra gärningsmännen hade lämnat varsin berättelse om vad som hänt under kvällen. A erkände att han hade tänt eld i trapphuset genom att riva sönder papper under en stol och sedan tända eld på pappret.

5.4.2 Tingsrättens bedömning

Då alla berättelser gick isär gällande de övrigas handlande kunde man inte fastställa att varken B, C eller D, som genom aktivt handlande startat elden. TR¹⁰⁹ bedömde gällande B och C att de inte hade lämnat några trovärdiga uppgifter om varför de faktiskt befann sig i trapphuset. A hade tidigare under kvällen uttalat till en annan festdeltagare att han skulle förstöra festen genom att starta brandlarmet eftersom han var upprörd efter att ha hamnat i bråk på festen och varit tvungen att betala inträde. TR menar att det är högst otroligt att han skulle sagt detta till en utomstående person men inte till B och C, vilka han var nära vän med. TR menar därför att det är klart att A, B och C gick in i trapphuset med syfte att anlägga en brand. De måste dess-

¹⁰⁸ Göteborgs TR, dom 2000-06-08, B 39-00, Bilaga 4.

¹⁰⁹ Göteborgs TR, dom 2000-06-08, B 39-00.

utom ha sett att A medförde en dunk med brännbar vätska. Ingen av de tilltalade har uppgett att de har protesterat eller på något sätt försökt avbryta branden. Med bakgrund av detta är det enligt TR ställt utom rimligt tvivel att A, B och C gemensamt och i samförstånd anlagt branden.

Gällande D menar TR att han genom sitt handlande tydligt visat att han var beredd att på något sätt förstöra festen. Det har inte kunnat visas att D på något sätt deltog i förberedelserna för att tända elden, själva tändandet av elden eller på något sätt uppmanade de andra till detta. Han har själv uppgett att han gärna ville bli vän med B och C och TR menar därför att han genom sitt handlande under kvällen tydligt visat att han ville vara tillsammans med A, B och C och ”vara delaktig i vad de företog sig”¹¹⁰. Han har själv uppgett att han trodde att A, när de gick in i trapphuset, skulle tända eld på en bokhylla som stod där. Eftersom han ”inte var främmande för att [A] skulle anlägga eld”¹¹¹ har han också enligt TR blivit ansvarig för händelseförloppet som följde. D har därför gemensamt och i samförstånd med A, B och C anlagt branden,

TR menar att alla fyra måste ha varit medvetna om att elden kunde komma att sprida sig och vilken fara detta innebar för festdeltagarna. De har enligt TR i alla fall varit likgiltiga inför denna fara. Därmed dömdes alla fyra för grov mordbrand.

5.4.3 Hovrättens bedömning

Målet överklagades till HovR. HovR instämmer med TR angående att det inte är utrett att någon annan än A har rivit papper och tänt elden. De andra tre har dock befunnit sig i trapphuset eller i alla fall nära detta. Det är utrett att A tidigare hotat med att förstöra festen, att han var upprörd över att ha behövt betala inträde samt över att han uppmanades att lämna festlokalen efter ett bråk. Han har även sagt att han skulle förstöra festen genom att starta brandlarmet. HovR konstaterar vidare att A, B och C var mycket nära vänner och att D mycket gärna ville bli vänner med dessa och att i alla fall D uppfattade A som ledare i gruppen.

Ingen av de fyra har lämnat någon trovärdig anledning till varför de gick in i trapphuset. HovR drar därför slutsatsen, att det fanns en anledning till att de gick in, som de inte vill berätta. A medtog även en dunk med brännbar vätska, därav drar HovR slutsatsen att de fyra gick in i trapphuset med avsikten att anlägga en brand. D har dessutom uppgett att han trodde att A skulle tända eld på en bokhylla. Med bakgrund av detta menar HovR att det är styrkt att A, B, C och D gick in i trapphuset i syfte att anlägga eld i anslutning till festlokalen, att ingen gjort någon ansats att förhindra detta och att det därmed inte spelar någon roll vem som faktiskt tände elden eller rev sönder pappret.

¹¹⁰ Göteborgs TR, dom 2000- 06-08, B 39-00, s. 67.

¹¹¹ Ibid.

Precis som TR menar HovR att de fyra tilltalade måste ha insett att branden skulle kunna komma att innebära stor fara för festdeltagarna. HovR fastställer därmed TR:s dom i skuldfrågan.

5.4.4 Kommentar

Som nämnts tidigare krävs enligt RB 45:4 att gärningsbeskrivningen innehåller uppgifter om tid och plats för gärningen samt de omständigheter som krävs för gärningens kännetecknande. Gärningsbeskrivningen anger tydligt tid och plats för gärningen (29 oktober 1998, under kvällen samt en fastighet vid Backaplan i Göteborg). De rekvisit som uppställs för ansvar för mordbrand enligt BrB 13:1 och som därför måste finnas med i gärningsbeskrivningen är att någon *anlägger brand* som innebär en *fara för annans liv hälsa eller egendom*. Dessa rekvisit kan återfinnas i gärningsbeskrivningen, tillsammans med de omständigheter som enligt åklagaren medför att brottet ska anses som grovt enligt BrB 13:2. Så långt är alltså gärningsbeskrivningen oproblematiske. Hade åtalet endast avsett en person hade alltså ingen direkt kritik kunnat riktas mot gärningsbeskrivningen. Det är emellertid gällande de olika tilltalades del i gärningen som frågetecken uppstår.

Som vi kan se på gärningsbeskrivningen är den relativt preciserad gällande händelserna fram till själva gärningen, det vill säga vad som hände inne i trapphuset. Här blir gärningsbeskrivningen avsevärt mycket vagare gällande vem av de fyra som utfört respektive handling. Gärningsbeskrivningen ger till exempel vid handen att ”de” har fört med sig en dunk.

Gärningsbeskrivningen övergår dessutom till passiv form; brännbar vätska ”hålldes”, papper ”revs” och så vidare. Gärningsbeskrivningen har här tydliga drag av kollektivt straffansvar då de fyra tilltalade behandlas som en grupp, utan någon individualisering om vilket ansvar var och en läggs till last.

I inledningen till gärningsbeskrivningen påstås att A, B, C och D ”tillsammans och i samförstånd” har anlagt branden. Det är därigenom klart att åklagaren yrkar på ansvar för medgärningsmannaskap för samtliga tilltalade. Något som däremot inte är klart är även här vad detta består i. Vad är det till exempel som utgör samförstånd?

Gällande själva domen finns en del frågetecken både kring TR:s och kring HovR:s domskäl. Då det står klart att det endast är A som är ansvarig på grund av att han faktiskt tänd elden, torde man kunna utgå från att det beträffande de andra är fråga om ett *utvidgat medgärningsmannaskap*. Det är dock oklart vilket handlande det egentligen är som konstituerar detta medgärningsmannaskap. Både TR och HovR nämner dels att det funnits en gemensam överenskommelse, eller att B, C och D i alla fall solidariserat sig med A:s handlande, dels att ingen har ingripit för att förhindra branden.

Denna oklarhet har även Wennberg tagit upp. Hon menar att då domstolen inte tar upp något som skulle kunna medföra att de tilltalade åläggs en handlingsplikt så torde det inte vara fråga om något underlåtenhetsansvar som läggs de tilltalade till last. Då det inte framkommit att någon av B, C och D gjort sig skyldig till något fysiskt främjande måste domstolen mena att de på ett psykiskt sätt främjat gärningen. Detta psykiska främjande konstitueras enbart i att det funnits en tyst överenskommelse mellan de fyra att anlägga branden.¹¹² På detta sätt, menar jag, skapas ett kollektivt straffansvar som används för att kunna fälla samtliga tilltalade även om man inte kan bevisa på vilket sätt B, C och D faktiskt deltagit i gärningen. Denna åsikt delas även av Wennberg.¹¹³

Denna oklarhet i domen kan härledas tillbaka till gärningsbeskrivningen. Genom sin vaga utformning, där det inte anges vilket handlande som läggs var och en till last och inte heller vad som konstituerar ”tillsammans och i samförstånd”, öppnas för lika vaga domar, då gärningsbeskrivningen sätter de ramar som ska gälla för processen.

En viktig funktion med gärningsbeskrivningen är som tidigare nämnts att den tilltalade ska ha möjlighet att förbereda sitt försvar. Utifrån denna gärningsbeskrivning kan detta tyckas svårt. För B, C och D framgår inte vilket påstått handlande de faktiskt ska försvara sig emot. Som domskälen och Wennbergs resonemang tydliggör framgår inte om det är ett aktivt främjande eller ett passivt handlande och underlåtenhetsansvar som läggs dem till last. Hur försvaret bäst läggs upp är helt beroende av vilket av alternativen som åsyftas.

5.5 NJA 2002 s. 489 – Sambandscentralen

5.5.1 Åtalet

NJA 2002 s. 489 gäller händelser som inträffade under EU-toppmötet i Göteborg 2001 när demonstrationer och upplopp pågick i de centrala delarna av staden. A, B, C, D, E, F, G och H åtalades för våldsamt upplopp, alternativt medhjälp till våldsamt upplopp, för att tillsammans och i samförstånd ha medverkat till upploppen i Göteborg genom att bedriva en sambandscentral i en lägenhet på Skäpplandsgatan.

I gärningsbeskrivningen anges att A, B, C, D, E, F, G och H har medverkat till ovan nämnda upplopp under tiden 11 – 14 juni 2001 genom att

”enligt ett särskilt upprättat arbetsschema och i enlighet med en i förväg uppgjord organisationsplan från polisradio och genom rapportering från egna "spanare" systematiskt kartlagt, i dator registrerat och senare via mobiltelefon samt via SMS-meddelande till

¹¹² Wennberg, 2002, s. 626- 627.

¹¹³ A.a., s. 633.

personer som befunnit sig vid upploppen, vidarebefordrat uppgifter om polisens rörelser, åtgärder och avspärningar m.m. SMS-meddelandena har härutöver bland annat innehållit uppmaningar till mottagaren att "hjälpa" kamraterna som "förbereder sig att försvara sig inne på Hvitfeldtska" samt uppmaningar till mottagaren att söka sig till Vasaparken där polisen arresterat personer och att de som befunnit sig innanför polisens avspärningar ska bryta sig ut, samt andra meddelanden hänförliga till upploppen."¹¹⁴

Vidare har de tilltalade, enligt gärningsbeskrivningen, med denna "verksamhet" ingivit folksamlingen det ordningsstörande uppsåtet och därför ska de ses som anstiftare. I vart fall har de med råd och dåd främjat upploppen.

Alla de åtalade erkänner att de under tiden den 11-14 juni, då upploppen ägt rum, befunnit sig i lägenheten på Skäpplandsgatan. De förnekar dock att de skulle ha främjat upploppen. De flesta säger att de deltagit i aktiviteterna som pågick där men endast på ett mindre, obetydligt sätt, till exempel som att lyssna på polistradion och skriva ned vad som där sades, men utan att veta att informationen var viktig eller vad den skulle användas till. I övrigt har det ej kunnat fastställas vem som gjort vad i lägenheten. Flera av de åtalade vidhåller att syftet med sambandscentralen, som de förstod det, var att undvika att upplopp och våld skulle uppstå genom att bland annat varna demonstranter för var polisen befann sig

5.5.2 Tingsrättens beömning

TR menar, utifrån bland annat den SMS-trafik som förekommit, att det står klart att sambandscentralen haft syftet att främja de våldsamma upploppen, bland annat genom att skicka in personer i våldsamma områden. De menar också att det faktiskt har lyckats; centralens uppmaningar har lett fram till konfrontationer. TR menar dessutom att de åtalade genom sin informationsspridning och uppmaningar har fått till stånd konfrontationer, vilket också var verksamhetens syfte, varför de ska ses som *anstiftare*, och inte enbart främjare, till våldsamt upplopp.

Gällande den subjektiva delen framför TR att de åtalade har jobbat efter ett speciellt arbetsschema, de har i förväg anmält intresse för verksamheten, det rör sig om en relativt liten lägenhet och få personer och ingen specifik arbetsledare verkar ha funnits. Allt detta, menar TR, innebär att alla de åtalade måste ha varit väl införstådda med vad verksamheten faktiskt gick ut på. Därmed döms samtliga åtalade i TR som anstiftare till våldsamt upplopp.

¹¹⁴ NJA 2002 s. 489 s. 490.

5.5.3 Hovrättens bedömning

HovR håller med TR på de flesta punkter. De anser dock inte att man kan se ett sådant samband mellan sambandscentralens uppmaningar och upploppsdeltagarnas agerande att det kan anses styrkt att de åtalade anstiftat upploppen. De menar däremot att det står klart att syftet med verksamheten var att underlätta och främja upploppen. I likhet med TR anser de dessutom att även om det ej är fastställt vem som gjort vad i lägenheten, måste alla ha varit införstådda med vad verksamheten hade för syfte. De hänvisar här bland annat till de åtalades relation till varandra, deras ideologiska uppfattning och den lilla storleken på lägenheten. HovR dömer därmed samtliga för *medhjälp* till våldsamt upplopp.

5.5.4 Högsta domstolens bedömning

Målet överklagas till HD. HD konstaterar i sina domskäl att det är klart att de åtalade har varit verksamma i lägenheten efter ett bestämt arbetschema och genom en förutbestämd organisationsplan. HD anser i likhet med HovR också att det står klart, med tanke på att all information som samlats in rör polisens verksamhet och rörelser, att verksamheten var ägnad att främja och underlätta upploppen samt att detta syfte har uppnåtts. HD menar också, med hänsyn till de skäl som anförts i TR, att var och en av de åtalade var införstådda med var avsikten med verksamheten var och visste hur den skulle bedrivas. De menar därför att även om det inte kan fastställas vad var och en har gjort i lägenheten ska alla de åtalade anses ha bedrivit verksamheten gemensamt och i samförstånd. Därmed döms samtliga för *medhjälp* till våldsamt upplopp.

5.5.5 Kommentar

NJA 2002 s. 489 gäller egentligen inte medgärningsmannaskap utan snarare det som kan kallas *medfrämjandeskap*. Domstolen anser alltså att de tillsammans och i samförstånd har *främjat* gärningen.¹¹⁵

I gärningsbeskrivningen har åklagaren behandlat alla de tilltalade som en enda enhet. Det anges att de tillsammans och i samförstånd har medverkat genom att efter arbetsschema, avlyssna och vidarebefordra information. Aktiviteterna som har pågått i lägenheten beskrivs som en ”verksamhet” utan att det närmare preciseras vad var och en av de tilltalades del i denna verksamhet har varit. Åklagaren menar i gärningsbeskrivningen att de tilltalade har följt och arbetat efter ett visst arbetschema. Vad var och ens uppgift enligt detta arbetschema innebär framgår dock inte.

Det är här dock lätt att förstå vad åklagaren menar med att de tilltalade har agerat ”tillsammans och i samförstånd”. ”Verksamheten” har enligt

¹¹⁵ Wennberg, 2002-2003, s. 604.

gärningsbeskrivningen varit noga planerad i förväg och de tilltalades namn finns nedskrivna på listor som upprättats i förväg, vilket starkt talar för att alla inblandade varit medvetna om vad som skulle vara syftet med det som pågick i lägenheten.

Det är dock inte mycket som är klarlagt målet gällande vad var och en av de tilltalade faktiskt har gjort inne i lägenheten. TR går i sina domskäl igenom var och en av de tilltalade och på vilket sätt som TR anser det utrett att de har deltagit. Varken i HovR eller i HD förs däremot något resonemang om vilket konkret handlande som var och en av de tilltalade har gjort sig skyldig till. HovR tar istället fasta på saker som att det var en relativt liten lägenhet, många av de tilltalade var bekanta sedan innan, samt att de hade liknande ideologisk uppfattning och drar därigenom slutsatsen att alla måste ha varit insatta i och sympatiserat med det som pågick i lägenheten. HD konstaterar bara att de tilltalade har deltagit i verksamheten ”i all väsentlighet” enligt arbetsschemat och att alla de tilltalade varit medvetna om verksamhetens syfte. Precis som Wennberg påpekar så är domen formulerad på *gruppnivå*.¹¹⁶ Även Pålsson instämmer här i att domen grundas på ett kollektivt ansvar.¹¹⁷

Det är också något oklart på vilken grund som HD dömer de tilltalade, något som Wennberg också påpekar. Är det på grund av att man anser det utrett att var och en *på något sätt* deltagit i ”verksamheten”, till exempel att var och en vid något tillfälle har lyssnat på polisradion? Eller är det för att de redan genom sitt planerande och sympatiserande anses som en del av verksamheten?¹¹⁸ På grund av att gärningsbeskrivningen har formulerats på ett så pass ”öppet” sätt, där man inte har individualiserat de tilltalades respektive handlande, har man även öppnat för de något oklara domsluten. För att de tilltalade ska ha tillräcklig möjlighet att lägga upp sitt försvar, krävs att det framgår vilket handlande han eller hon har att försvara sig mot. När gärningsbeskrivningen är så pass öppen för tolkning försvåras detta arbete betydligt för försvaret.

5.6 RH 2013:4 – Greenpeacefallet

5.6.1 Åtalet

I RH 2013:4 åtalades sammanlagt 22 personer för olaga intrång. Enligt gärningsbeskrivningen hade de tilltalade, tillsammans och i samförstånd, olovligen trängt in på Forsmarks kärnkraftverks område där flera av aktivisterna har stannat tills de greps av polisen. Gruppen har för att genomföra aktionen medfört bland annat stegbil, gummibåtar, kameror och sjukvårdutrustning. Åklagaren har vidare anfört att var och en i vart fall främjat gärningen med råd eller dåd.

¹¹⁶ A.a., s. 607.

¹¹⁷ Pålsson, 2006, s. 261.

¹¹⁸ Wennberg, 2002-2003, s. 607- 608.

Samtliga av de tilltalade greps av polisen i närheten av Forsmark vid tiden för aktionen som genomfördes av Greenpeace. Alla har alltså befunnit sig kring området. Det är dock inte alla som faktiskt har tagit sig över stängslet och in på det skyddade området. Av de tilltalade är det tio stycken som greps inne på det skyddade området. Resterande tolv befann sig vid gripandet i anslutning till kärnkraftverket men utanför det skyddade området.

5.6.2 Tingsrättens bedömning

Beträffande de tio personer som greps inom det skyddade området är TR mycket kortfattad i sina domskäl. De har genom att klättra över det omgärdade stängslet tagit sig in på det skyddade området och ska därför dömas för olaga intrång.

Beträffande resterande tolv personer förs mer omfattande resonemang. Dessa har haft olika uppgifter utanför området. Ett par personer har befunnit sig på båtar i vattnet utanför området. Dessa har demonstrerat genom att hålla upp banderoller men har också enligt egna uppgifter fungerat som en säkerhetsåtgärd ifall någon skulle ramla i vattnet. Ett par personer utklädda till solar och vattendroppar, har befunnit sig vid bilarna utanför området och hållit upp banderoller. Ytterligare några personer befann sig på området i egenskap av kommunikatörer och skulle sköta kontakter med media. Andra var där för att filma och fotografera händelsen, en person var där i egenskap av sjuksköterska ifall någon skulle skadas och två stycken fungerade som chaufförer.

TR anser att dessa personer alla har varit införstådda med vad aktionen gick ut på. Ett par av de tolv personerna är medlemmar eller anställda i organisationen Greenpeace. TR anser att alla utom två av de tilltalade har deltagit i gärningen i en sådan utsträckning att de är att bedöma som gärningsmän. De två som inte dömts har båda fungerat som fotografer. Den ena var anställd av Greenpeace som fotograf och hade till uppgift att fotografera ett par aktivister som demonstrerade genom skärmflyg. Den andra arbetade som nyhetsfotograf och hade blivit tipsad av en Greenpeaceaktivist om aktionen. Han hade därefter på eget initiativ tagit sig till platsen.

Resterande av de tilltalade, alltså sammanlagt 20 personer döms därmed som gärningsmän för olaga intrång.

5.6.3 Hovrättens bedömning

De tio tilltalade som greps utanför det skyddade området överklagade domen till HovR.

HovR konstaterar att åtalet måste bedömas i ljuset av den yttrandefrihet som kommer till uttryck både i RF och i EKMR. HovR går igenom de olika tilltalade och konstaterar att ingen av dem har haft för avsikt att tränga in på området. De menar att de tilltalade kanske har bidragit till att styrka övriga aktivister i sitt uppsåt, men inte till den grad att det med hänsyn till yttrandefriheten kan ses som straffbart. Gällande de personer som fungerat som chaufförer menar de att deras insatser möjligen skulle kunna ses som ett främjande av gärningen. Dock är det inte visat att de personer som de körde, faktiskt trängt in på området och därmed begått en otillåten gärning vilket är en förutsättning för främjandet.

HovR ogillar därmed åtalet mot samtliga tilltalade.

5.6.4 Kommentar

Vid en granskning av gärningsbeskrivningen i Greenpeacefallet finner man ingen som helst särskiljning eller individualisering av de tilltalade. De behandlas helt och hållet som ett kollektiv och benämns som ”gruppen”. Detta trots att det dels genom utredning och dels genom de tilltalades egna uppgifter redan från början varit klart vilka olika uppgifter var och en haft och var de befunnit sig vid gripandet.

Åklagaren anger inte specifikt på vilket sätt gärningen har begåtts ”tillsammans och i samförstånd”. Möjligen kan man tolka meningen där det anges att ”gruppen” medtagit olika sorters utrustning och verktyg till att innefatta ett sorts samförstånd; genom att de olika personerna tagit med den här utrustningen visas på att alla var införstådda med vad som skulle ske och att det var i förväg planerat.

Domen är i förhållande till gärningsbeskrivningen desto klarare. Både TR och HovR går noga igenom varje persons individuella ansvar och gör en bedömning av huruvida detta kan innebära straffansvar. TR tillämpar dock ett mycket utsträckt utvidgat medgärningsmannaskap och fäller ett flertal personer som gärningsmän trots att de i vissa fall på sin höjd varit medvetna om vad som skulle ske på platsen. HovR väljer däremot en snävare variant där en tydlig skillnad görs mellan de som faktiskt trängt in på det skyddade området och de som inte gjort det.

Precis som i fallet med Syndikalismordet ovan har åklagaren haft tillgång till detaljerade uppgifter kring var och ens handlande vid händelsen. Det har dessutom funnits betydande skillnader i de 22 tilltalades olika inblandning. Ändå har åklagaren valt att utforma gärningsbeskrivningen på ett sätt där detta inte på något sätt framgår. Utifrån gärningsbeskrivningens utformning får man istället intrycket av att alla de 22 tilltalade har varit med och trängt in på det skyddade området. Med tanke på de tilltalades rätt att få tillräcklig möjlighet att förbereda sitt försvar borde i alla fall denna tydliga skillnad ha synliggjorts i gärningsbeskrivningen. Att man istället har valt att behandla alla de tilltalade som ett enda kollektiv, gör gärningsbeskrivningen otydlig

och kan antas ha påverkat de tilltalades möjlighet att utifrån gärningsbeskrivningen förbereda sitt försvar.

5.7 NJA 1996 s. 27 – Stureplansmorden

5.7.1 Åtalet

Med anledning av de så kallade Stureplansmorden åtalades tre personer. A och B åtalades för att de

”den 4 dec 1994 vid Sturecompagniet i Stockholm med en automatkarbin typ Ag 3 tillsammans och i samråd dels skjutit ihjäl [X och tre andra personer], dels försökt skjuta ihjäl flera andra människor däribland [Y och fyra andra personer], dels skadat än fler eller utsatt dem för livsfara eller fara för svår kroppsskada. Vid genomförandet har [B] - förutom att han på olika sätt stärkt [A] i dennes föresats att öppna eld - haft vapnet dolt under sin rock och på så vis oförmärkt burit fram det till utgångsläget för eldöverfallet.”¹¹⁹

Dessutom åtalades C för medhjälp till mord och medhjälp till försök till mord för att ha

”främjat gärningarna genom att dels i sin bil låta skjutsa [A] och det övriga sällskapet från Sturecompagniet till [A:s] vapendepå och sedan vapnet hämtats ur depån – åter till Sturecompagniet då vapnet även gjorts i ordning, dels på olika sätt stärka [A] och [B] i deras föresats att beskjuta i första hand [X] och [Y] dels på egen hand spana mot Sturecompagniet i syfte att finna ett gynnsamt tillfälle för angreppet, dels ställa sin bil till förfogande för flykt från platsen efter eldöverfallet.”¹²⁰

A och B hade tidigare under kvällen kommit i bråk med X och Y som var vakter på nattklubben då dessa inte ville låta A och B gå före i kön. A och B hade uttalat vissa hotelser mot X och Y innan de lämnade platsen. Den bevisning som fanns i målet var i första hand de tilltalades egna berättelser samt ett antal vittnesberättelser.

5.7.2 Tingsrättens bedömning

TR finner att det är utrett att B har burit vapnet fram till platsen där det sedan har överlämnats till A. Utredningen har tydligt visat att A har skjutit mot ingången till klubben och därmed dödat och skadat ett flertal personer. TR anser, att det med tanke på hur han agerat, kan det inte heller finnas något tvivel om att han har haft uppsåt till det som skedde.

¹¹⁹ NJA 1996 s. 27 s. 27.

¹²⁰ Ibid.

Gällande B och C anser TR att de genom sitt agerande har främjat gärningen men att de inte agerat eller varit drivande på ett sådant sätt att de ska ses som gärningsmän. Gällande deras uppsåt så anser TR, att mot bakgrund av deras handlande och de hotelser som uttalats mot X, har de haft uppsåt till mord i alla fall avseende X. TR anser dock inte att de har haft uppsåt till övriga personers död eller skador. De anser dock att både B och C har medverkat genom vårdslöshet.

Mot bakgrund av detta döms A för bland annat mord, och B och C döms för medhjälp till mord avseende X och dessutom för medhjälp till vållande till annans död och medhjälp till vållande till kroppsskada.

5.7.3 Hovrättens bedömning

Domen överklagades till HovR gällande B och C. HovR anser inte att man mot bakgrund av de uppgifter som framkommit kan anse det ställt utom rimligt tvivel att B och C haft uppsåt till att X skulle dödas. I övrigt för de ett liknande resonemang som TR och anser att B och C genom oaktsamhet medverkat till A:s handlingar. B och C döms därför för medhjälp till vållande till annans död och medhjälp till vållande till kroppsskada.

5.7.4 Högsta Domstolens bedömning

Målet överklagades till HD. HD menar att både B och C genom sina handlingar har främjat A:s gärningar. Deras handlande ska alltså bedömas som medhjälp. HD anser dock inte att det är styrkt att B och C har haft något uppsåt till att A skulle skjuta mot någon. De menar istället att vapnet bara var med för att skrämmas. De menar dock att B och C måste ha insett att det fanns en risk för att A skulle handla som ha gjorde. De har därmed förfarit oaktsamt och dömdes därför för medhjälp till vållande till annans död och medhjälp till vållande till kroppsskada.

5.7.5 Kommentar

Det finns flera saker som är anmärkningsvärda gällande fallet med Stureplansmorden. Vid en närmare anblick på gärningsbeskrivningen så kan man se att den är betydligt mer preciserad gällande var och en av de tilltalades handlande än de andra som granskats. Angående A och B, som åtalas som medgärningsmän för morden, börjar gärningsbeskrivningen med ett relativt allmänt utformat stycke där det yrkas att de tillsammans och i samråd har skjutit ihjäl eller försökt skjuta ett flertal personer, samt tid och plats för gärningen. Detta stycke skiljer alltså inte på något sätt de tilltalade åt och ger inte särskilt mycket information om själva gärningen.

Därefter följer dock ett andra stycke där vi får mer information om vilket ansvar som läggs var och en till last. Ur detta stycke kan utläsas att det var

A som faktiskt sköt och att B har stärkt honom i sin föresats samt burit vapnet fram till platsen för gärningen. Åklagaren yrkar alltså ansvar för B enligt ett utvidgat medgärningsmannaskap då han inte *faktiskt* har skjutit och därför inte uppfyller rekvisiten för mord enligt BrB 3:1.

Gällande C yrkades bara ansvar för medhjälp. Han har enligt åklagaren främjat gärningen och det gjordes alltså aldrig gällande att han skulle ses som gärningsman. Främjandet har bestått i att han låtit skjutsa de andra två i sin bil, att han spanat mot klubben för att hitta ett bra tillfälle att genomföra gärningen samt att han även på andra sätt stärkt A och B i sitt handlande. Även gällande C är alltså gärningsbeskrivningen relativt klar och tydlig. Det framgår tydligt vilket handlande det är som utgör främjandet och som medför att han åtalas för medhjälp.

Åklagaren har valt att åtala A och B som medgärningsmän för att tillsammans och i samråd ha genomfört gärningen. Det ska alltså här vara fråga om ett uttryckligt samråd och inte bara ett samförstånd. Det framgår inte i gärningsbeskrivningen exakt vad detta samråd inneburit. Dock framgår det att de tilltalade har kört tillsammans till ett förråd, hämtat vapen och sedan tillsammans gått fram mot klubben. Man kan anta att detta inte varit genomförbart utan något slags samråd om vad som skulle göras. Det kan dock ändå ses som anmärkningsvärt att, trots att det var klart att det var A som faktiskt sköt, vilket inte B gjorde, åklagaren inte gör någon straffrättslig skillnad på de bådas handlande. Detta har även uppmärksamats av Lernestedt som tycker att en skillnad, både moraliskt och straffrättsligt, bör göras mellan de två.¹²¹

Även om de tilltalade åtalas som medgärningsmän så får domen dock en helt annan utgång. Ingen av de tre instanserna bedömer att B genom sitt handlande kan ses som gärningsman. HD anser dessutom att varken B eller C har haft uppsåt till gärningen utan bara handlat oaktsamt varför de slutligen döms för medhjälp till vållande till annans död samt kroppsskada istället. I samtliga instanser fördes en diskussion kring huruvida det faktiskt är möjligt att döma för ett oaktsamhetsbrott då åtalet gäller ett uppsåtligt brott. Samtliga instanser ansåg dock, att eftersom rätten är obunden av lagrum, så är det möjligt att döma för ett oaktsamhetsbrott om de faktiska omständigheter som åberopats lämnar utrymme för detta. Samtliga domstolar har alltså ansett, att de faktiska omständigheter som åberopas i gärningsbeskrivningen, kan läggas till grund för en dom gällande ett oaktsamhetsbrott. Då åklagaren, som i detta fall, har varit så pass specifik gällande de tilltalades handlande, torde möjligheten öka för att rubricera det som något annat då domstolen har en bättre chans att göra en egen bedömning av handlandet. Hur beslutet att döma för ett oaktsamhetsbrott svarar mot art. 6 EKMR och hur det skulle bedömas av Europadomstolen är enligt mig något tveksamt med tanke på rättsfall såsom *Pelissier och Sassi*, där man slagit fast, att en dom avseende annat brott än det åtalade, innebär en kränkning av EKMR, om den tilltalade inte fått möjlighet att förbereda

¹²¹ Lernestedt, 2009, s. 91.

sitt försvar avseende detta brott. Enligt mig är det troligt att Europadomstolen skulle komma till samma slutsats även i denna fråga. Detta är dock inte en fråga som kan behandlas närmare inom ramen för detta arbete.

Vid en sammanlagd bedömning är gärningsbeskrivningen i NJA 1996 s. 27 ganska preciserad och anger tydligt vilket handlande som tillskrivs var och en av de tilltalade. Den bevisning man hade att tillgå torde ha varit ganska klar och entydig på de flesta punkterna vilket antagligen är en anledning till att även gärningsbeskrivningen är så pass precis. De tilltalade torde utifrån denna gärningsbeskrivning ha haft en god möjlighet att förbereda och utforma sitt försvar gällande i alla fall de uppsåtliga brotten. Hur detta förhåller sig till de oaktsamhetsbrott de faktiskt dömts för är dock mer tveksamt, men en fråga för en annan uppsats.

5.8 Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2012- 12-18, T 2444-12 och B 2453-12 – Outlawsmordet

5.8.1 Åtalet

I målet med det så kallade Outlawsmordet åtalades tre personer för att tillsammans och i samförstånd ha mördat MC-gänget Outlaws ledare X. De tre personerna åtalades utifrån följande gärningsbeskrivning

”[A, B och C] har tillsammans och i samråd den 12 mars 2012 i Bergsjömåla, Ronneby kommun, berövat [X] livet. Någon eller några veckor dessförinnan har [A, B och C] träffats och planerat dådet.”¹²²

Efter denna inledande beskrivning följer ett andra stycke där det framgår att B, på den aktuella kvällen, lurat med sig X till en skogsväg och väntat där medan A har skjutit X. C har kört A till platsen där B och X väntade. A har haft med sig en revolver och skjutit X med fem skott i huvudet och i axeln och C har därefter kört både A och B från platsen. I andra hand yrkas att C i alla fall har främjat gärningen med råd eller dåd.

Den bevisning som förebringades var relativt omfattande. Vittnesförhör hölls med ett flertal av A, B och C:s anhöriga. Man kunde även genom telefonlistor och mobilernas position visa att de haft kontakt med varandra och befunnit sig i området under kvällen. A och B förnekade gärningen helt och hållet. C hade dock erkänt att han varit delaktig och lämnat en utförlig beskrivning om hur det hade gått till. Han hävdade dock att han känt sig tvingad till detta och handlat i nöd.

¹²² HovR över Skåne och Blekinge, dom 2012-12-18, T 2444-12 och B 2453-12, Bilaga 1.

5.8.2 Tingsrättens bedömning

TR fann C:s uppgifter om hur saken gått till mycket trovärdig. Berättelsen stämde väl överens med den tekniska utredningen och de uppgifter som B berättat för bland annat sin flickvän. Enligt denna berättelse så hade A, B och C för en tid sedan kommit överens om att de skulle döda X. De tillhörde ett rivaliserande MC-gäng och ville ha bort Outlaws från området. De har varit på mordplatsen för att rekognoscera och kommit överens om att A skulle skjuta, B skulle lura dit X och C skulle köra. När dagen för mordet kom ville C inte vara med längre men vågade inte säga nej. Han körde ut A till platsen där de mötte B och C. När de kom till platsen försökte han avstyra det hela. A hotade honom då med revolvern och C vågade inte annat än att köra vidare. När de kom till platsen sköt A, X med fem skott, både i axeln och sedan i huvudet varefter C körde honom och B från platsen.

TR fann att C:s uppgifter, med stöd av övrig utredning, var så trovärdiga att de kunde läggas till grund för domen. De konstaterar att A genom sitt handlande inte kan ses som annat än gärningsman. Gällande B menade TR att han varit med i planeringen av gärningen och att han, när han lurat ut X i skogen, haft uppsåt till att beröva X livet. Han har därigenom solidariserat sig med A:s handlande. Att B i egenskap av vän till X lurat med honom till platsen har dessutom varit en nödvändig förutsättning för gärningen. TR anser därmed att även B ska ses som gärningsman.

Gällande C konstaterar TR att han försökt tillbakaträda genom att avbryta saken. Han har därför inte solidariserat sig med A och B:s handlande och ska därför inte ses som medgärningsman. Däremot måste han, då han faktiskt kört till och från platsen, bedömas som medhjälpare. TR anser att C visserligen har befunnit sig i nöd, men att händelseförloppet, när nödsituationen inträtt, redan gått så långt att hans handlande ändå ska ses som ett sådant främjande som innebär ansvar för medhjälp.

TR dömer därmed A och B som gärningsmän för mord och C för medhjälp till mord.

5.8.3 Hovrättens bedömning

Domen överklagades till HovR. A överklagade dock bara domen i skadeståndsdelen medan B och C även överklagade ansvarsdelen. HovR lägger i likhet med TR, C:s uppgifter till grund för domen. De anser liksom HovR att B deltagit i en sådan utsträckning att han ska ses som gärningsman. Beträffande C anser HovR att eftersom han försökt träda tillbaka innan själva mordet ska han inte ses som gärningsman. Däremot har han främjat gärningen på ett sådant sätt att han ska dömas som medhjälpare.

HovR dömer därmed B för mord och C för medhjälp till mord. TR:s dom beträffande A står fast i ansvarsdelen.

5.8.4 Kommentar

Den gärningsbeskrivning som läggs till grund för åtalet i fallet med Outlawsmordet skiljer sig liksom den i fallet med Stureplansmorden en del från de övriga granskade gärningsbeskrivningarna. Den inleds med ett stycke som är mycket allmänt och relativt oprecist utformad. Det framgår bara att de tilltalade har berövat X livet, datum och plats för händelsen samt att detta skett tillsammans och i samråd. Det första stycket innehåller med andra ord bara de alla viktigaste elementen som uppställs av RB 45:4 och de rekvisit som lagrummet för mord, BrB 3:1, kräver. Därefter följer dock ett andra stycke där det första stycket preciseras och mer detaljerade fakta kring händelsen läggs fram.

I detta andra stycke framkommer ganska detaljerade uppgifter kring hur gärningen gått till och framför allt kring vem som gjort vad. Det anges tydligt vilken roll de olika inblandade har haft i gärningen och vilket ansvar det är som läggs dem till last. Det är till exempel tydligt att det är A och ingen annan som faktiskt har skjutit X och att de andra har medverkat på andra sätt som åklagaren menar är att anse som gärningsmannaskap. Det är alltså klart att det är ett utvidgat gärningsmannaskap som åsyftas. I det andra stycket i gärningsbeskrivningen preciseras även tid och plats för gärningen ytterligare, då det nämns att det hänt ”på kvällen” och på ”en skogsväg i Bergasjömåla”.

Även om det inte explicit framgår av gärningsbeskrivningen vad det är som utgör samrådet i ”tillsammans och i samråd” framgår detta ändå relativt tydligt när man läser de följande styckena i gärningsbeskrivningen. De tilltalade har i förväg träffats och planerat dådet och de har på ett tydligt sätt delat upp uppgifterna sinsemellan. Detta måste anses utgöra ett samråd. Även domskälen i fallet är förhållandevis tydliga. Det framgår klart och tydligt hur både TR och HovR har resonerat, hur de kommit fram till att gärningsbeskrivningen styrkts, och hur de bedömer var och ens handlande. TR skriver explicit ut att det är ett utvidgat medgärningsmannaskap som tillämpas på B.

Då gärningsbeskrivningen är så pass preciserad, individualiserad och klart och tydligt redogör för vilket ansvar som läggs var och en till last, bör det inte ha funnits något tvivel kring varken de faktiska eller rättsliga grunderna för åtalet. Då var och en tydligt har fått veta vilket handlande som lagts honom till last, har försvaret kunnats läggas upp utifrån detta. Detta torde ha medfört att de tilltalade även har haft en god möjlighet att kunna förbereda sina respektive försvar.

6 Analys och slutsatser

Jag har nu kommit fram till det sista kapitlet i arbetet där föregående kapitel ska knytas samman och den huvudsakliga frågeställningen besvaras. För att analysen och tankegången ska bli lättare att följa har jag delat in analysen i ett antal underkapitel. Denna del fungerar även som en sammanfattning av de slutsatser och tankar som framkommit löpande i uppsatsen.

6.1 Hur utformas gärningsbeskrivningarna vid åtal för medgärningsmannaskap?

Den praxisgenomgång av gärningsbeskrivningar gällande medgärningsmannaskap som gjorts i föregående kapitel har enligt mig gett ett i viss mån spretigt resultat. Jag menar att man kan se en tendens att många gärningsbeskrivningar drar åt vad vi kan kalla det kollektiva hållet. Genomgången är dock långt ifrån heltäckande varför inga helt säkra slutsatser kan dras från denna genomgång.

Som framgått ovan, anser jag att merparten av de rättsfall som jag har granskat bygger på gärningsbeskrivningar som jag bedömer som något bristfälliga i preciserings – och individualiseringshänseende. Fem av de sju gärningsbeskrivningar som granskats saknar i princip helt någon särskiljning mellan de tilltalade och på de punkter där någon form av särskiljning görs, specificeras ändå inte vilken av de tilltalade som åsytas. Istället formuleras gärningsbeskrivningarna på ett sådant sätt att man inte gör någon skillnad på de tilltalade. Detta kan göras genom att de tilltalade antingen bara benämns som en enhet (exempelvis *verksamheten i Sambandscentralen* eller *rånarna* i Malexandermorden) eller att det anges att alla de tilltalade har begått gärningen utan att sedan utveckla detta närmare (exempelvis Syndikalistmordet och Greenpeacefallet). Det finns även exempel på att gärningsbeskrivningen utformas i passivform så att man helt undviker att ta ställning till huruvida det var en eller flera och i så fall vilken av gärningsmännen som utfört något (exempelvis Göteborgsbranden).

Utifrån dessa gärningsbeskrivningar tycks det finnas en uppfattning om att om åklagaren anger att de tilltalade har utfört något tillsammans och i samförstånd eller gemensamt och i samråd, så behövs ingen närmare precisering. Istället kan man behandla de tilltalade som en enda enhet som gemensamt har utfört en gärning. Detta menar jag dock är fel då det står emot det individperspektiv vi har i den svenska rätten, där något kollektivt ansvar inte ska förekomma. Dessutom underlättar detta synsätt bevisbördan för åklagaren. Istället för att behöva bevisa, bortom rimligt tvivel, att var

och en av de tilltalade handlat på ett sätt som medför att han eller hon har uppfyllt de rekvisit som uppställs för en viss gärning eller på något annat sätt är att anse som gärningsman, behöver åklagaren bara visa att de tilltalade som en enhet har uppfyllt de rekvisit som krävs.

Av de sju rättsfall som jag har gått igenom anser jag att två stycken står ut från de andra, nämligen fallen med Outlawsmordet samt Stureplansmorden. Gärningsbeskrivningarna till dessa fall har av åklagaren utformats på ett betydligt mer detaljerat sätt övriga. Gärningsbeskrivningarna i dessa rättsfall börjar, som i samtliga fall, med ett stycke där gärningen beskrivs i väldigt allmänna ordalag. Vi får här veta att gärningsmännen på en viss plats vid en viss tidpunkt eller datum har gjort något tillsammans och i samförstånd eller samråd. En sådan formulering är inte särskilt informativ. I dessa två fall följer dock ytterligare stycken där åklagaren tydligt anger vilket handlande var och en av de tilltalade åläggs ansvar för. På detta sätt individualiseras och preciseras gärningsbeskrivningarna betydligt.

De rättsfall som jag har granskat rör alla den variant av medgärningsmannaskap som kallas det utvidgade gärningsmannaskapet. Det är alltså fråga om situationer där det inte kan styrkas att i alla fall en av de tilltalade varit med och utfört gärningen i traditionell mening och därför inte uppfyller de rekvisit som uppställs för brottet. Istället har personen varit inblandad på något annat sätt, som i alla fall enligt åklagaren, medför att han eller hon ska ses som gärningsman.

Som nämnts tidigare under arbetet anser Diesen att en tilltalad som inte vill "dras med" de andra och åtalas eller döms för samma ansvar som resterande gärningsmän, på något sätt måste "stå ut" i sitt handlande. Han menar med detta att för att inte bedömas som medgärningsman måste en persons handlande markant skilja sig från resterande gärningsmäns. Diesen menar att detta innebär ett slags "guilt by association". Jag är, efter den rättsfallsgranskning som genomförts, benägen att hålla med Diesen på denna punkt. Dock är frågan om det alltid räcker ens med att på något sätt positionera ut sig? Vid några av de rättsfall som granskats ovan, till exempel Göteborgsbranden, Syndikalismordet och Greenpeacefallet, ser vi att någon eller några av gärningsmännens handlande markant skiljer sig från resterande gärningsmän. I Göteborgsbranden var D inte en del av kompisgänget och hade inte varit närvarande vid tidigare bråk och hotelser, i Syndikalismordet hade C bara fungerat som chaufför och i Greenpeacefallet hade ett flertal av de tilltalade inte tagit sig in på området. Trots dessa omständigheter åtalas (och i D:s fall även döms) de allihop som medgärningsmän. Det har alltså i dessa fall inte räckt att särskilja sig från övriga gärningsmäns handlande. Detta kan med rätta kallas "guilt på association" och visar prov på ett mycket kollektivt synsätt på straffansvaret.

6.2 Uppfyller gärningsbeskrivningarna de krav som ställs av svensk rätt?

Som redan framförts ovan så ställer inte den inhemska svenska rätten särskilt höga krav på gärningsbeskrivningens innehåll. Enligt det aktuella lagrummet RB 45:4 ska gärningsbeskrivningen innehålla de omständigheter som är nödvändiga för gärningens kännetecknande tillsammans med tid och plats för gärningen. Denna lagreglering är relativt begränsad och de krav som framkommer har kommit att tolkas relativt lågt i HD:s praxis. Det enda kravet som med säkerhet kan anses finnas, är att de rekvisit som ingår i det specifika brottet också ska förekomma i gärningsbeskrivningen. Praxis har alltså kommit att tolka kraven lågt. I NJA 2003 s. 486 uttalade HD explicit att det inte krävs att åklagaren *i detalj* anger omständigheterna kring gärningen. Detta trots att EKMR bokstavligen anger att en underrättelse om anklagelse om brott ska ske just *i detalj*.

Även om de gärningsbeskrivningar som granskats här ovan i många fall har varit vaga och bristfälliga i konkretiserings- och individualiseringshänseende anser jag att de faktiskt svarar mot de krav som RB och därmed svensk rätt uppställer. Samtliga gärningsbeskrivningar har angett de rekvisit som krävs för det aktuella lagrummet samt (även om inte alltid särskilt detaljerat) tid och plats för gärningen. Detta kan ses mot bakgrund av att den inhemska svenska rätten inte kräver att gärningsbeskrivningen anger mer än de absoluta minimikraven.

Trots att den svenska lagstiftningen ställer så pass låga krav så framkommer det även åsikter i doktrin som förespråkar något högre ställda krav. Bergholtz framhåller till exempel att det är viktigt att en gärningsbeskrivning kan verifieras respektive falsifieras, vilket enligt honom är svårt om den är alltför vag och opreciserad. Victor har framhållit att han egentligen inte tycker att det är ett problem att gärningsbeskrivningar inte vidare individualiseras när utredningen inte kunnat utreda vem som gjort vad. Han anser dock, att i den mån utredningen visar att de tilltalade faktiskt haft olika roller, ska detta framkomma i gärningsbeskrivningen. I sådana fall finns alltid möjligheten att utforma alternativa gärningsbeskrivningar och falla tillbaka på principen om *in dubio pro reo* och vid osäkerhet döma för det lindrigaste alternativet. Det finns alltså i den svenska litteraturen redan åsikter som förespråkar att gärningsbeskrivningar bör läggas på en högre detaljnivå än vad RB och anknytande praxis kräver. De krav som förespråkas av dessa författare anser jag inte att de flesta granskade gärningsbeskrivningarna lever upp till. I flera fall har de tilltalade deltagit i gärningsförloppet på relativt olika sätt, något som i flera fall inte framkommit överhuvudtaget i gärningsbeskrivningen, vilket Victors resonemang förespråkar.

6.3 Uppfyller gärningsbeskrivningarna de krav som följer av EKMR?

Som framkommit ovan anser jag att de gärningsbeskrivningar som undersökts uppfyller de krav som ställs av den inhemska rätten. Den svenska rätten är dock inte den enda regleringen på området. Även rätten till en rättvis rättegång enligt EKMR aktualiseras och är huvudfrågeställningen för detta arbete.

EKMR har som redan nämnts en stor roll i svensk rätt och det är därför mycket viktigt att den svenska lagen och rättstillämpningen är i enlighet med konventionen. Rätten till en rättvis rättegång innefattar flera viktiga principer som ska tillämpas i de svenska domstolarna. Två viktiga principer är de ovan nämnda principerna om parternas likställdhet (*equality of arms*) och ett kontradiktoriskt förfarande (*adversarial procedure*). För att dessa ska anses uppfyllda, krävs att de tilltalade har (minst) lika stark ställning som åklagaren i en rättegång och att de ska ha möjlighet att yttra sig över allt material som förekommer. I till exempel *Pelissier och Sassi* ansågs de tilltalade blivit berövade sin rätt till en rättvis rättegång då de inte fått möjlighet att yttra sig över vissa omständigheter som lagts dem till last. I de rättsfall som granskats ovan har i flera fall omständigheter av stor betydelse för en viss tilltalad utelämnats från gärningsbeskrivningen.

Gärningsbeskrivningarna har i flera fall varit mycket bristfälliga i individualiseringshänseende då det i vissa fall helt saknats information om vilken av de tilltalade som stått för vilket handlande. Dock verkar det i samtliga fall ha framkommit under huvudförhandlingen, till exempel i åklagarens sakframställan vilket handlande som läggs var och en till last. En annan viktig princip gällande rätten till en rättvis rättegång enligt EKMR är att bedömningen ska göras med hänsyn till processen som helhet. Denna princip tillämpades i *Dallos* där domstolen slog fast att den tilltalade fått möjlighet att yttra sig över alla omständigheter i en högre instans då målet överklagades. Med hänsyn till detta anser jag inte att man kan kritisera de svenska rättsfallen enbart utifrån principerna om parternas likställdhet och ett kontradiktoriskt förfarande. De tilltalade har i samtliga fall, även där gärningsbeskrivningarna varit bristfälliga, fått en möjlighet att yttra sig över de omständigheter som åberopas och har därmed i detta hänseende haft samma ställning som åklagaren i processen.

De, för framställningen, viktigaste aspekterna av rätten till en rättvis rättegång är dock de som framkommer av art. 6.3 a) och b), det vill säga rätten att bli underrättad om en anklagelse samt rätten att få möjlighet att förbereda sitt försvar. Som redan nämnts tidigare i arbetet verkar EKMR ställa högre krav på en anklagads rätt att bli underrättad och därmed gärningsbeskrivningen än vad den inhemska svenska rätten gör. Redan av konventionens ordalydelse följer att en underrättelse om en anklagelse ska ske *i detalj* (eller *promptly and in detail*). Konventionen tar även (till skillnad från den svenska lagstiftningen) explicit upp att den tilltalade måste ges en rätt att förbereda sitt försvar. Den förra av dessa bestämmelser måste

alltid ses med bakgrund mot den senare. Redan av konventionstexten följer alltså att relativt höga krav ställs på gärningsbeskrivningen. Kraven har dessutom i Europadomstolens praxis kommit att tillämpas relativt strikt. I till exempel *Mattoccia* ansågs åklagarens beskrivning av tid och plats för gärningen som ”in Rome, in November 1985” inte tillräckligt detaljerad för att ge Mattoccia tillräcklig möjlighet att förbereda sitt försvar. Europadomstolen uttalade också, att det inte räcker med att informationen varit tillgänglig för den tilltalade, utan det krävs att den tilltalade aktivt underrättas om omständigheterna.

De gärningsbeskrivningar som granskats ovan är i många fall mycket detaljfattiga och anger inte vem av de tilltalade som gjort vad. Jag anser att man beträffande de flesta gärningsbeskrivningarna knappast kan säga att de tilltalade genom gärningsbeskrivningen blivit *i detalj* underrättade om anklagelsen mot dem. I till exempel fallet med Syndikalismordet anger inte gärningsbeskrivningen på något sätt hur själva mordet gått till eller vem av de tilltalade som gjort vad. Detta kan knappast anses vara en underrättelse i detalj och måste ha avsevärt försämrat de tilltalades möjligheter att förbereda sina respektive försvar. Likadant är i de andra fallen där gärningsbeskrivningen inte individualiserar de olika tilltalades ansvar. I samtliga de fem fall som granskats där jag anser att gärningsbeskrivningen på något sätt brister, måste bristerna anses ha påverkat de tilltalades möjlighet att förbereda sitt försvar i negativ riktning. Då de tilltalades handlande i flera av fallen skiljer sig åt betydligt, men detta inte framgår av gärningsbeskrivningarna, försämrar de tilltalades möjlighet att på ett adekvat sätt förbereda sitt försvar. I till exempel Greenpeacefallet framgår inte i gärningsbeskrivningen att flera av de tilltalade faktiskt inte tog sig in på området. I fallet med Göteborgsbranden framgår inte vem som stått för vilket handlande och av vilken anledning tre av de tilltalade faktiskt har åtalats. I fallet med Malexandermorden framgår inte vilken av de tilltalade som rånat vilken butik och i fallet med Syndikalismordet framgår som nämnts ovan inte alls hur mordet gått till och vem som gjort vad. Alla dessa omständigheter som utelämnas är sådana som skulle kunna ha påverkat hur de tilltalade lagt upp sitt försvar. Eftersom omständigheterna inte framkommit av gärningsbeskrivningen menar jag att dessa gärningsbeskrivningar inte uppfyller de krav som ställs av EKMR art. 6.3 a) och b).

I de resterande två fallen, Outlawsmordet och Stureplansmorden, har gärningsbeskrivningarna som tidigare nämnts utformats på ett annat sätt. I dessa har fler detaljer framkommit och det står klart vilket ansvar som åläggs vem av de tilltalade. Jag menar därför att dessa, till skillnad från de andra fem, uppfyller de krav som EKMR ställer. De tilltalade har fått en relativt detaljerad underrättelse om anklagelsen och har därför haft en god möjlighet att förbereda sitt försvar.

Som nämnts ovan ska konventionsbrott alltid avgöras med hänsyn till processen som en helhet. Som vidare framkommit verkar gärningsbeskrivningarna ha preciserats under huvudförhandlingen till

exempel i åklagarens sakframställan. De tilltalade har därför vid ett senare tillfälle fått en mer detaljerad underrättelse. Detta medför dock inte att de har fått en möjlighet att förbereda sitt försvar. Att först under huvudförhandlingen få denna information kan inte anses vara tillräckligt för att uppfylla de krav som uppställs i EKMR art. 6.3 b). Även mot bakgrund av processen som en helhet måste alltså ett konventionsbrott anses föreligga.

6.4 Hur bör gärningsbeskrivningar istället formuleras?

Som framkommit ovan anser jag att det sätt som gärningsbeskrivningarna i flera av de granskade fallen utformas, inte uppfyller de krav som ställs av EKMR art. 6. Frågan är då hur man istället ska gå till väga för att uppfylla de krav som ställs.

Som jag nämnt ovan så anser jag att två av de gärningsbeskrivningar som granskats utformats på ett sätt som är mer i enlighet med EKMR. Dessa är betydligt mer individualiserade och det framgår vilket specifikt handlande som ligger de olika tilltalade till last. Jag menar därför att dessa är relativt bra exempel på hur gärningsbeskrivningar kan utformas för att undvika att stå i strid med EKMR.

Som ovan framkommit är en av de avgörande faktorerna om de tilltalade har fått tillräcklig möjlighet att förbereda sitt försvar. Ju mer individualiserad och tydlig gärningsbeskrivningen är desto lättare blir detta. Det är därför lätt att tro att en gärningsbeskrivning aldrig kan bli för detaljerad. Detta är dock inte fallet. Som framkommit tidigare i framställningen kan det även vara ett problem om en gärningsbeskrivning är *överpreciserad*. Dels kan en överpreciserad gärningsbeskrivning skapa problem om bevisningen brister på någon punkt. I så fall kan domstolen tvingas meddela en friande dom, enbart på grund att åklagaren misslyckats med att bevisa denna detalj. Dessutom kan en för preciserad gärningsbeskrivning medföra att domen får en för snäv res judicata-verkan. I så fall kan gärningen, trots en friande dom tas upp till ny prövning. Detta är definitivt inte önskvärt då det är viktigt att en tilltalad kan förlita sig på en friande dom. Att kunna få saken slutgiltigt avgjord och att domen ska vinna rättskraft är dessutom en annan aspekt av rätten till en rättvis rättegång enligt EKMR. Som om detta inte var nog kan en onödigt detaljerad och preciserad gärningsbeskrivning dessutom motverka sitt syfte att ge den tilltalade möjlighet att förbereda sitt försvar då den kan bli svårbegriplig och otymplig.

När det gäller åtal för medgärningsmannaskap, där ju flera tilltalade är inblandade, finns även ett annat problem som är viktigt att tänka på. I flera av de fall som jag granskat är det huvudsakligen en av de tilltalade som har berättat om händelsen under förundersökningen. Det blir därför först och främst denna persons uppgifter som läggs till grund för åtalet. Risken finns dock alltid att denna person har anpassat sin berättelse för att själv undkomma ansvar i så stor uträkning som möjligt och därför i berättelsen

skjuter över ansvaret på de andra tilltalade. Om åklagaren i sin gärningsbeskrivning beskriver gärningen utefter denna persons berättelse och det under huvudförhandlingen framkommer att denna inte är helt sanningsenlig, finns risken att hela åtalet faller.

Även om det är mycket viktigt att det höga beviskravet som finns i svensk rätt och därmed oskuldspresumtionen upprätthålls, får inte orimliga krav ställas på åklagaren och därmed inte heller på gärningsbeskrivningen. För att vi ska få en effektiv rättsskipning inom straffrätten kanske vi måste tillåta att vissa mindre viktiga detaljer i gärningen inte behöver vara helt klarlagda och därmed inte heller behöver tas upp i gärningsbeskrivningen.

Många fall gällande medgärningsmannaskap är svåra att utreda gällande vem som faktiskt gjort vad. I dessa fall kan det naturligtvis vara svårt att utforma en preciserad och individualiserad gärningsbeskrivning. I sådana fall kan det dock vara lämpligt att utforma alternativa gärningsbeskrivningar. På ett sådant sätt kan de tilltalade ändå få mer specifik information om vilket handlande som de kan tänkas dömas som ansvariga för.

Alla dessa aspekter visar tydligt på den avvägning som beskrivits i inledningskapitlet och som hela tiden måste göras när den aktuella frågan diskuteras. Det är med andra ord ett område som inte är helt enkelt att hantera. Hur detaljerad en gärningsbeskrivning ska vara bör till viss del få avgöras från fall till fall beroende på omständigheterna i det aktuella målet. Denna bedömning måste dock alltid göras mot bakgrund av EKMR och om gärningsbeskrivningen faktiskt ger den eller de tilltalade tillräckligt med information för att de utifrån denna ska kunna förbereda sitt försvar. Dock anser jag att det är viktigt att, om utredningen klart visat att de tilltalades handlande skiljt sig på viktiga punkter, detta tydligt framgår i den gärningsbeskrivning som sedan ligger till grund för åtalet.

6.5 Vad beror bristen på och hur kan den åtgärdas?

Vad är då anledningen till att gärningsbeskrivningar vid åtal för medgärningsmannaskap tenderar att utformas på ett bristfälligt sätt och hur kan man komma till rätta med problemet?

Som framkommit ovan skiljer sig de olika gärningsbeskrivningarna åt i individualiseringshänseende. Ett flertal är mycket oprecisa medan några är betydligt mer individualiserade. Det verkar alltså inte finnas någon enhetlig praxis bland åklagare gällande hur preciserad en gärningsbeskrivning faktiskt ska vara. Det verkar istället vara en fråga som i stort sett är upp till den individuella åklagaren. Genom att skapa generella riktlinjer som tydligt stadgar vad som förväntas av varje enskild åklagare i individualiserings –

och preciseringshänseende skulle åtminstone vissa brister kunna avhjälpas och arbetet för åklagarna skulle underlättas.

Som nämnts i inledningen till arbetet rör alla de rättsfall som jag behandlat, det *utvidgade* gärningsmannaskapet. Det verkar framförallt vara denna variant som i viss mån ställer till problem. Det utvidgade gärningsmannaskapet verkar, som framkommit i kaptitel 2, ha något oklara gränser. Enligt mig är detta en bidragande faktor till att även gärningsbeskrivningarna utformas på ett så pass otydligt sätt. När det är oklart vilka krav som egentligen ställs för att kunna fällas som medgärningsman blir det också svårt för en åklagare att veta hur gärningsbeskrivningen ska utformas och vilka faktorer som behöver framgå. Många av de rättsfall där det utvidgade medgärningsmannaskapet tillämpas har ganska otydliga domskäl som kräver en del tolkning för att förstås. Dessa domar grundar sig i sin tur på gärningsbeskrivningar som i vissa fall är lika otydliga. Då medgärningsmannaskapet nästan helt styrs av praxis har dessa domar och domskäl en mycket stor betydelse.

Frågan är här vilket som är hönan och vilket som är ägget? Är domar gällande medgärningsmannaskap otydliga för att gärningsbeskrivningarna utformas på ett bristfälligt sätt eller är det tvärtom? Det troligaste är enligt mig att de båda bidrar till och förstärker varandra. Ett liknande resonemang förs av Wennberg.¹²³

Därför menar jag att det är mycket viktigt att åklagare ser till att gärningsbeskrivningar vid åtal för medgärningsmannaskap utformas på ett mer precist sätt. Frågan är dock hur en sådan förändring kan åstadkommas? Som nämnts har jag vid min granskning funnit två rättsfall där gärningsbeskrivningarna utformats på ett mer lämpligt sätt. Det torde därför inte vara omöjligt att samtliga gärningsbeskrivningar skulle kunna komma upp till denna nivå.

I förarbetena har rättstillämpningen fått ganska fria händer gällande att närmare utforma gärningsmannaskapet. Som ett resultat av detta har gränserna för medgärningsmannaskapet kommit att bli ganska vaga. Straffansvarsutredningen förespråkade att lagstiftning skulle införas på området, ett förslag som dock inte fick något gehör. Jag anser dock att lagstiftning är en god idé. Genom att skapa lagstadgade gränser kring medgärningsmannaskapet tydliggörs vad det faktiskt innebär och vilka rekvisit som åklagaren har att bevisa. Detta skulle enligt min mening kunna leda till både tydligare domskäl och klarare, mer individualiserade gärningsbeskrivningar.

Den lagstiftning som finns gällande gärningsbeskrivningen i svensk rätt är ganska knapphändig och har i praxis tolkats som att innebära relativt låga krav. Denna lagstiftning får visserligen anses innebära en slags minimigräns för vad en gärningsbeskrivning ska innehålla men visar ändå att svensk rätt inte ställer några särskilt höga krav på en gärningsbeskrivning. Som framkommit ovan menar jag att det är möjligt att utforma en

¹²³ Wennberg, 2002-2003, s. 602

gärningsbeskrivning, som visserligen är i enlighet med den svenska lagstiftningen, men som ändå inte uppfyller EKMR:s krav. Som framkommit ovan innebär Sveriges anslutning till EKMR att både lagstiftning och rättstillämpning ska överensstämma med konventionen. Det är därmed inte tillräckligt att kraven efterföljs enbart i praxis. Därför anser jag att även RB:s reglering av gärningsbeskrivningar kunde behöva en revidering bestående i att kraven i RB 45:4 borde anpassas efter EKMR och därmed skärpas något. Även om Sverige har inkorporerat EKMR och konventionens bestämmelser därför redan gäller som svensk lag i landet anser jag att även RB bör spegla dess krav.

Genom ytterligare lagstiftning på båda dessa områden skulle gärningsbeskrivningar vid åtal för medgärningsmannaskap kunna få en tydligare utformning och därmed bereda de tilltalade en bättre möjlighet att försvara sig. På detta sätt skulle kraven i EKMR bättre uppfyllas.

6.6 Slutsatser

I detta sista delkapitel kommer analysen ovan i viss mån att sammanfattas och de slutsatser, som jag under arbetets gång kommit till, att presenteras. Den granskning av gärningsbeskrivningar vid åtal för medgärningsmannaskap som gjorts, visar att dessa i flera fall utformas på ett otydligt och icke-individualiserat sätt. Gärningsbeskrivningarna utformas alltså på gruppnivå och föreskriver i princip ett kollektivt ansvar, något som är helt emot grundläggande principer i svensk rätt. Då dessa gärningsbeskrivningar i många fall inte alls individualiserar och särskiljer de tilltalades olika handlande åt, blir det dessutom svårt för de tilltalade att förbereda sina respektive försvar, eftersom det inte står helt klart vilket ansvar som läggs de olika tilltalade till last.

Denna typ av gärningsbeskrivningar uppfyller enligt mig de lågt ställda krav som finns i den inhemska svenska rätten. Dock når de inte alltid upp till de högt ställda krav på den underrättelse och möjlighet att förbereda sitt försvar som följer av rätten till en rättvis rättegång enligt EKMR art. 6. Åklagare bör därför eftersträva att utforma gärningsbeskrivningar vid åtal för medgärningsmannaskap på ett mer detaljerat och individualiserat sätt. En avvägning måste dock alltid göras för att gärningsbeskrivningen inte ska bli överpreciserad och hindra en effektiv rättsskipning och domens res judicata-verkan. För att faktiskt åstadkomma en ändring i hur åklagare utformar gärningsbeskrivningar anser jag att tydliga riktlinjer för åklagare samt lagstiftning, både straffrättsligt på medgärningsmannaskapets område och processrättsligt på gärningsbeskrivningens område, är de bästa redskapen. På detta sätt skulle både rättstillämpning och lagstiftning komma att stå i bättre överensstämmelse med de krav på en rättvis rättegång som uppställs av EKMR.

Käll- och litteraturförteckning

Internationella överenskommelser

Europeiska konventionen (1950) angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (Europakonventionen).

Författningar

Rättegångsbalken (1942:740).

Brottsbalken (1962:700).

Regeringsformen (1974:152).

Lag (1994:1 219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Offentligt tryck

Prop. 1993/94:130 – *Ändring i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.).*

Prop. 2000/01:85 – *Förberedelse till brott m.m.*

SOU 1944:69 – *Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten.*

SOU 1982:26 – *Översyn av rättegångsbalken 1: Processen i Tingsrätt Del B.*

SOU 1996:185 – *Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning med brott mot staten och allmänheten del 1.*

DS 1993:15 – *Efter Lindome.*

Litteratur

Asp, Petter, Ulväng, Magnus, på grundval av texter av Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, Iustus Förlag, 2010.

Bergholtz, Gunnar, ”Åtal och kontradiktion – Marginalanteckningar till några nyare rättsfall”, i *Festskrift till Per Olof Bolding*, Juristförlaget, 1992.

Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter*, femte upplagan, Nordstedts Juridik, 1993.

Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – en kommentar till europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, fjärde upplagan, Nordstedts Juridik, 2012.

Diesen, Christian, ”Göteborgsbranden, Malexander – och Söderbergmorden – svåra mål i teorin, enkla i parktiken?”, JT 2000-2001, s. 626.

Fisher, David I, *Mänskliga rättigheter – en introduktion*, fjärde upplagan, Nordstedts Juridik, 2007.

Herlitz, Carl Erik, ”Delaktighet i brott i ljuset av NJA 1992 s. 474 – en förvirrad del av straffrätten?”, JT 1996-97, s. 277.

Heuman, Lars, ”Kringgås principen om åklagarens bevisbörda”, i *Festskrift till Lars Welamsson*, Nordstedts Förlag, 1987.

Heuman, Lars, ”Är vaga och oklara gärningsbeskrivningar godtagbara enligt Europakonventionen”, JT 2005-2006, s. 536.

Holmqvist, Lena, m.fl., *Brottsbalken En kommentar kap 13-24*, Nordstedts Juridik AB, 2013.

Jacobsson, Ulla, ”*Vi hade ju haft ihjäl en gubbe*”: *Mordet i Lindome*, Nerenius & Santéus Förlag, 1995.

Lernestedt, Claes, ”Upplösta kroppar, upplösta sinnen: medverkansläran och bortom”, i Asp, Petter m.fl., *Katedralen – Tre texter om straffrätt*, Iustus Förlag, 2009.

Mellqvist, Mikael, ”Myter och dygder inom juridiken – tio noveller om rättslig kommunikation i anledning av en avhandling”, SvJT, 2004, s. 818.

Nordh, Roberth, *Praktiskt process II – processens ram i brottmål*, tredje upplagan, Iustus Förlag, 2012.

Påhlsson, Robert, ”Om värderingars roll i rättstillämpningen”, SvJT, 2006 s. 257.

Straffprocessen, Lindell, Bengt m.fl. (red), Iustus förlag, 2005. [cit. *Straffprocessen*, 2005.]

Victor, Dag, ”Den åtalade gärningen – några tankar om utformningen av gärningsbeskrivningar”, i *35 års utredande – en vänbok till Erland Aspelin*, DUS 1996:1.

Wennberg, Suzanne, ”Tillsammans och i samförstånd – ett nytt begrepp för gärningsmannaskap”, *Förhandlingarna vid det trettiosjätte nordiska juristmötet*, Del I, 2002.

Wennberg, Suzanne, ”Från Malexander till Sambandscentralen – fördelar och farhågor med dömande i medgärningsmannaskap respektive medfrämjandeskap”, JT 2002-2003, s. 592.

Westberg, Peter, ”Domstolens tolkning av åklagarens gärningsbeskrivning”, JT 1990-1991, s. 291.

Elektroniska källor

Fitger m.fl., Rättegångsbalken, Version till april 2013 (t.o.m. supplement 75), Nordstedts Juridik, www.nj.se/zeteo, 2014-01-07.

UR, *Jag litade på lagen – När två misstänkta skyller på varandra*, 2012
http://www.ur.se/Produkter/173294-Jag-litade-pa-lagen-Nar-misstankta-skyller-pa-varandra?product_type=programtv&ur_subject_level_one=samh%C3%A4llskunskap&ur_subject_level_two=lag+och+r%C3%A4tt, 2014-01-07.

Zila, Josef, *Brottsbalk (1962:700) 23 kap. 4 §*, Lexino 2012-07-01
http://juridik.karnovgroup.se.ludwig.lub.lu.se/document/527533/8?versid=146-1-2005#SFS1962-0700_K23_P4-lexino, 2014-01-07.

Rättsfallsförteckning

Rättsfall från Europadomstolen

Pelissier och Sassi mot Frankrike, Europadomstolens dom av den 25 mars 1999, Appl. No. 25444/94.

Mattoccia mot Italien, Europadomstolens dom av den 25 juli 2000, Appl. No. 23969/94.

Dallos mot Ungern, Europadomstolens dom av den 1 mars 2001, Appl. No. 29082/95.

Rättsfall från Högsta Domstolen

NJA 1980 s. 606.

NJA 1991 s. 83.

NJA 1992 s. 474.

NJA 1993 s. 616.

NJA 1996 s. 27.

NJA 2002 s. 489.

NJA 2003 s. 486.

NJA 2006 s. 535.

NJA 2009 s. 586.

NJA 2011 s. 357.

Rättsfall från Hovrätterna

RH 1991:51.

Göta Hovrätts dom 2000-06-07, B 158-00, B 180-00.

Svea Hovrätts dom 2000-07-14, B 3225-00.

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2000-08-29, B 2957-00.

Göta Hovrätts dom 2001-10-22, B 915-01.

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2012- 12-18, T 2444-12 och B 2453-12.

RH 13:4.

Rättsfall från Tingsrätterna

Linköpings Tingsrätts deldom 2000-01-18, B 1246-99.

Linköpings Tingsrätts dom 2000-02-02, B 1246-99.

Stockholm Tingsrätts dom 2000-04-14, B 6745-99.

Göteborgs Tingsrätts dom 2000- 06-08, B 39-00.

Mariestads Tingsrätts dom 2001-08-23, B 337-01.